

Bir Cümleden Oluşan Kazakça Atasözlerindeki Öge Dizimleri ve Bu Öge Dizimlerinin Sıklık Dağılımları

The Word Orders of the Single-Sentence Kazakh Proverbs and Frequency Distributions of These Word Orders

Murat CERİTOĞLU *

Öz: Herhangi bir istatistiki çalışmaya dayanmadan, Türk dilinin ölçünlü öge diziminin Ö/N/Y olduğu varsayılır. Ayrıca, çalkalayan bir dil olmasından dolayı, Türk dilinde Ö/Y/N, N/Ö/Y, N/Y/Ö, Y/Ö/N ve Y/N/Ö öge dizimiyle de cümleler kurulabileceği öngörülür. Bu çalışmada, bu öngörü ve varsayımların Kazakça konuşurlarının öge dizimi bakımından eş zamanlı ve art zamanlı ortak cümleleri olan atasözlerinin öge dizimleriyle ne ölçüde örtüştüğü istatistiki olarak belirlenmeye çalışıldı. Bunun için Kazakçaya ait tek cümleden oluşan 2726 atasözünün öge çözümlemesi yapıldı. Çözümlenen atasözleri yüklem türü ve çalkalanması, öznenin bağımsız biçimbirim olarak var olup olmaması dikkate alınarak öge dizimlerine göre sınıflandırıldı. Sınıflandırılan öge dizimlerinin dizi sıklıkları belirlendi ve sıklık dağılımları istatistiksel olarak değerlendirildi. Değerlendirilme sonucunda özne, tümleç ve yüklem öğelerinden oluşan Kazakça atasözlerinde öge dizimi eğiliminin N/Ö/Y diziminden yana olduğu istatistiki olarak belirlendi, yüklemle başlayan öge diziminin bulunmadığı tespit edildi. Ayrıca, Türk dilinde özne ve nesne tümlecinin cümlede yer alması cümle kurucunun tasarrufunda olduğu için, bu öğelerin eksiltildiği cümlelerin öge dizimi ve eğilimlerinin tespitinde, öngörülen ve varsayılan öge dizimlerinin yetersiz kaldığı görüldü.

Anahtar sözcükler: Kazakça Atasözleri, Çalkalama, Söz Dizimi, Öge Dizimi, Ölçünlü Öge Dizimi

Abstract: Without base on any statistical work, it is assumed that the canonical word order of the Turkic language is SOV. It is foreseen that the sentence can be established in the word order of SVO, OVS, OVS, VOS and VOS in Turkic language. This study was done to determine statistically whether predictions and assumptions to coincided with the word orders of proverbs which are synchronic and diachronic common sentences of Kazakh speaking. For this, the element analysis of 2726 Kazakh proverbs with a single sentence was made. The analyzed proverbs are classified according to the location in sentence and the type of the predicate, to whether or not the subject exists as an independent morpheme. The paradygma frequencies of the classified syntagma were determined and evaluated statistically. As a result of the evaluation, it has been determined that the tendency of word order is in the OSV order in the Kazakh proverbs composed of the subject, the object, and the predicate. It has been determined that there isn't word order in which the predicate is the first element. In addition, since the inclusion of the subject and object complements in the Turkic languages was in the saving of the sentence builder, it was seen that the predicted and default word orders are insufficient in the determination tendencies of word order and word order of the sentences in which these elements were lacking.

Keywords: Kazakh Proverbs, Scrambling, Syntax, Word Order, Canonical Word Order

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, DTCF, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara.
ceritoglu@ankara.edu.tr

Bu çalışma, 1-7 Haziran 2018 tarihinde Ulanbator-Moğolistan'da gerçekleştirilen "Köktürk Yazısının Okunmasının 125. Yılında Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş şeklidir.

Bu çalışmada amaç, Kazakça atasözü olan cümlelerdeki öge dizimi eğilimlerini tespit etmek ve tespit edilen öge dizimlerini Türk dili için varsayılan ölçünlü öge dizimiyle (*conanical word order*) ve öngörülen öge dizimleriyle karşılaştırarak tartışmaktır. Çalışma, iki veya daha fazla cümleden oluşan atasözlerinde bir cümlede bulunan öge veya öge dizimi kalıbının diğer cümledeki öge veya öge dizimi kalıbını etkileyebileceği düşüncesinden dolayı, bir cümleden oluşan atasözleriyle (Kazak Türklerine ait olan ve edebi açıdan halk biliminin inceleme alanında bulunan sözlü türler, 2004-2013 yılları arasında basılan 100 ciltlik Babalar Sözi külliyyatında yayımlanmıştır. Bu 100 ciltlik *Babalar Sözi* külliyyatının 65, 66, 67, 68 ve 69. ciltleri atasözlerini içermektedir. 65. ciltte, M. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü ile Merkezi Bilim Kütüphanesinin nadir eserler bölümlerinde saklanan eserler temel alınarak derlenmiş olan atasözleri yer alır. Bu ciltte, konularına göre sınıflandırılmış 6077 atasözü sıralanır. Bu atasözlerinden 2726'sı bir cümleden oluşmaktadır. İnceleme bir cümleden oluşan bu 2726 atasözü üzerinde yapılmıştır) sınırlanmıştır.

Anlamli veya işlevli birimler oluşturacak biçimde (Karaağaç 2013, 334), dil birimlerinin belirli kurallar esasında yatay sıralanması (Bussmann 1996, 855) dizim (*syntagma*) olarak adlandırılır. Aynı dizimle kurulan dil birimlerine ise, dizi (*paradigma*) denir. Bir dilin farklı konuşurları tarafından kurulan cümleler, belirli öge dizimi kalıplarının dizileridir.

Türk dilinin öge diziminde özne, yüklem ve yüklem yönetim alanına yardımcı biçim-birimler aracılığıyla giren ögelerin konumu, farklı derecelerde de olsa serbesttir. Bu ögelerin cümle içindeki konumları dil kullanıcısının tasarrufuna bağılı olarak değişebilir. Yüklem yönetim alanına sıfır biçimbirimle giren belirtisiz nesne tümleci ile yer, durum veya miktar ifade eden zarf tümleçlerinin dizimdeki konumu ise kısıtlıdır. Böylesi ögeler yüklem hemen yanında yer alır, yüklemle birlikte cümle içindeki konumları değiştirilebilir.

Bir ögenin cümledeki konumunun serbestliği (Ross 1967, 71; Bussman 1996, 1033; Crystal 2008, 425), değişkenliği genel dil biliminde çalkalama (*scrambling*) olarak adlandırılır. Özellikle özne, yüklem ve nesne tümlecinin öge dizimindeki konumlarının sürekliliği dikkate alınarak diller, çalkalayan diller ve çalkalamayan diller olarak sınıflandırılır. Türk dili; Japonca, Korece, Farsça, Hintçe-Urduca, Macarca, Rusça, Lehçe, Çekçe, Fince, Almanca, Hollandaca, İtalyanca, Yunanca, Latinceyle (Sekerina 1997, 2; Yavuz 2012, 45) birlikte, çalkalayan diller arasında sayılır.

Türk dilindeki olağan cümlelerde ögeler bazı kısıtlamalarla çalkalanabilirken atasözü olan cümlelerde çalkalanmaz. Atasözü olan cümlelerin de olağan cümlelerin de kuruluşu söz dizimsel ilişki yöntemleri esasında gerçekleşir. Atasözü olan cümle veya cümleler birliğini olağan cümlelerden ayıran söz dizimsel fark, öge dizimlerinin kalıplaşmış olmasıdır. Sözlü veya yazılı iletişim sürecinde kurulan ve yapısında yer alan sözlerin anlamlarının cümle anlamıyla doğrudan ilgisi bulunan olağan cümlelerdeki ögeler, çeşitli sebeplerden dolayı dil kullanıcısı tarafından çalkalanabilir. Atasözü olan cümlelerde ise, cümledeki ögeler, kim olursa olsun cümle kurucu tarafından çalkalanmaz. Atasözleriyle birlikte kalıplaşmış dil birimi sayılan deyimler, ikilemeler ve kalıp sözlerde (Gökdayı 2008, 89) de öge çalkalanması görülmez.

Atasözü olan cümlelerdeki öge diziminin sürekliliği, türemiş sözlerdeki eklerin dizim sürekliliğine benzer. Atasözü olan cümleler de türemiş sözler de daha önceden belirlenmiş kurucu birim dizimleriyle söz varlığında kullanılmaya hazır dururlar. Dilde *gösterge* olarak kullanılan her iki birimde de kurucu dil birimlerinin çalkalanması, başlangıçta sahip olunan gösteren-gösterilen ilişkisini, zayıflatır, hatta ortadan kaldırır. Türemiş söz, farklı bir türemiş söze (*gözlükçü/gözcülük, sözlükçü/sözcülük, sözlüklü/sözlülük, odunluklu/odunluluk*); atasözü olan cümle, olağan cümleye (*damlaya damlaya göl olur – göl damlaya damlaya olur*) dönüşür.

Hem cümlede yer alacak sözlerin hem de öge diziminin belirlenmesinde kişisel dil kullanıcısının etkisi, olağan cümlelere *kişisel dil* (idiolect) birim özelliği katar. Atasözü olan cümlelerde ise cümlede yer alacak sözlerin ve öge diziminin belirlenmesinde, kişisel dil kullanıcısının etkisi yoktur. Söz varlığındaki sözlerin aynı dil kullanıcılarının ortak sözlük birimleri olması gibi atasözleri de aynı dil kullanıcılarının ortak cümleleridir. Bu da atasözü olan cümlelere, *toplumsal dil* (sociolect) birimi özelliği yükler.

2. Bir Cümleden Oluşan Kazak Atasözlerindeki Öge Dizimleri

Çözömlenen tek cümlelik Kazakça atasözleri, sırasıyla cümlelerin temel ögelerinden olan yüklem türü ile çalkalanma durumuna ve öznenin bağımsız dil birimi olarak varlığına göre sınıflandırıldı. Sınıflandırma sonucunda oluşan kümelerdeki atasözlerinin öge dizimleri ve dizi sıklıkları belirlendi. Sınıflandırma ve sınıflandırma sonucunda oluşan kümelerdeki atasözlerinin öge dizimleri ve sıklıkları şöyledir:

2.1. Yüklemler fiil olan atasözleri

İncelenen 2726 atasözünden 1881’inde yüklem fiil olduğu tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin öge dizimlerinin yüklem çalkalanıp çalkalanmamasına ve öznenin eksiltilip eksiltilmemesine göre sınıflandırılması ve dizi sıklıkları şu şekildedir.

2.1.1. Fiil yüklem çalkalanmamış ve öznesi eksiltilmemiş atasözleri

Fiil yüklemli 1881 cümleden 1330’unda yüklem çalkalanmamış, özne eksiltilmemiş. Bu 1330 atasözü 49 farklı öge dizimiyle kurulmuş. Öge dizimi kalıplarının dizi sıklıklarına göre sıralanması şöyledir:

2.1.1.1. *zt/ö/y* (195) (dizi sıklığı): 1763. Üş balanı ösirgenşe, üş şahar apat boladı. 3036. Ot degenmen avız küymes. 3700. Jetimniñ avzı aska tiyse, murnı kanaydı. 17 (Aynı öge dizimi kümesinden, varsa, üç atasözü örnek olarak verildi ve varsa, öge dizim kümesindeki diğer atasözlerinin Babalar Sözi 65. Tom, Kazak Makal Mételderi adlı kitaptaki sıra numarası yazıldı), 43, 51, 92, 104, 127, 129 (4202) (Aynı atasözünün tekrar edildiği sıra numarası), 197, 244, 269, 279, 295 (4416), 302, 305, 330 (352), 331, 344, 348, 381, 383, 482, 502, 538, 551, 563, 620, 735, 744, 785 (811), 881, 894, 925, 976, 1029, 1065, 1068, 1077, 1109, 1191, 1214, 1245, 1254, 1259, 1261, 1302, 1357, 1422, 1450, 1511, 1609, 1622, 1684, 1691, 1706, 1739, 1747, 1754, 1767, 1798, 1802, 1827, 1855, 1887, 1918, 1967, 2043, 2092, 2095, 2098, 2099, 2199, 2212, 2229, 2235 (2527), 2374, 2420, 2470, 2635, 2651, 2726, 2735, 2740, 2750, 2770, 2800, 2803, 2821, 2851, 2904, 2908, 2973, 3007, 3019, 3034, 3083, 3106, 3114, 3128, 3153, 3164, 3195, 3216, 3238, 3243, 3272, 3313, 3365, 3370, 3455, 3457, 3527, 3686, 3715, 3724, 3800, 3801, 3823, 3842, 3843, 3858, 3950, 3967, 4014, 4019, 4026, 4058, 4063, 4065, 4097, 4146, 4170, 4192, 4196, 4198, 4218, 4314, 4335, 4362, 4392, 4400, 4431, 4437, 4445, 4541, 4638, 4648, 4678, 4796, 4824, 4862, 4875, 4878, 4925, 4931, 5057, 5086, 5091, 5092, 5093, 5103, 5104, 5105, 5122, 5180, 5193, 5277, 5339, 5369, 5396, 5408, 5465, 5467, 5505, 5518, 5531, 5554, 5557, 5604, 5666, 5711, 5743, 5793, 5794, 5800, 5805, 5845, 5851, 5866, 6046, 6067, 3025, 5058.

2.1.1.2. *ö/zt/y* (187): 1526. Jılayın degen bala ékesiniñ saçalımen oynaydı. 3534. Avzı küygen ürip işer. 3926. Bos қаp tik turmaydı. 24, 28, 49, 203, 233, 260, 322, 337, (2922), 363, 365, 439, 474, 582, 599, 609, 611, 631, 668, 691, 707, 746, 900, 942, 959, 1008, 1086, 1095, 1212 (2117), 1327, 1181, 1358, 1361, 1365, 1408, 1519, 1529, 1605, 1626, 1640, 1670, 1687, 1766, 1778, 1881, 1882, 1935, 1981, 2001, 2056, 2118, 2129, 2357, 2399, 2453, 2538, 2586, 2591, 2648, 2673, 2763, 2783, 2903, 2944, 2953, 2966, 3001, 3038, 3199, 3245, 3250, 3378, 3412, 3414, 3420, 3517, 3538, 3585, 3601, 3625, 3627, 3629, 3667, 3670, 3698, 3704, 3718, 3806, 3869, 3881, 3888, 3947, 3972, 3996, 4035, 4047, 4066, 4118, 4123, 4182, 4186, 4276,

4289, 4355, 4379, 4380, 4396, 4421, 4476, 4524, 4582, 4597, 4617, 4622, 4705, 4717, 4747, 4751, 4789, 4804, 4811, 4838, 4892, 4943, 4961, 4981, 4988, 5011, 5050, 5051, 5052, 5056, 5168, 5181, 5194, 5234, 5299, 5305, 5314, 5350, 5355, 5357, 5365, 5384, 5387, 5389, 5391, 5440, 5461, 5477, 5671, 5677, 5680, 5701, 5702, 5719, 5732, 5745, 5758, 5761, 5775, 5801, 5807, 5823, 5827, 5859, 5871, 5872, 5893, 5895, 5896, 5950, 5954, 5978, 5984, 5986, 6020, 6072, 3280.

Beş cümlede zarf tümleci, özne olan belirtili ad tamlamasının içine, tamlayan ve tamlanan unsur arasına çalkalanmış: 1525. *Jılaytuğın balanıñ* /üş kün burın/ *közi* kışıydı. 2887. *Jasında şapalaq jegenniñ* /öskende/ *ökinişi* az boladı. 2888. *Jayavdñ* /attığa ilesem dep/ *tañı* jırtılıptı. 5729, 5796.

Bir cümlede zarf tümleci ve yüklem, özne olan belirtili isim tamlamasının içine çalkalanmış. 2846. *Erte turğan qoşımıñ* /egiz qozdar/ *qoyları*.

2.1.1.3. *ö/yt/y* (178): 1241. Adam bolatın bala alışka qaraydı. 2662. Aydıñ jarıǵı özine tüspeydi. 2900. Jırtıq tesikke küledi. 73, 218, 357, 360, 463, 472, 509, 531, 558, 607, 640, 676, 702, 705, 752 (2939), 779, 782, 963, 1019, 1028, 1062, 1146, 1166, 1196, 1462, 1486, 1697, 1710, 1716, 1791, 1793, 1807, 1819, 1831 (2759), 1844, 1862, 1875, 1904, 1927, 1947, 1948, 1949, 2009, 2020, 2023, 2061, 2093, 2131 (3882), 2302, 2406, 2623, 2670, 2744, 2809, 2865, 2880, 2920, 2947, 2984, 3014.1, 3053, 3067, 3115, 3118, 3129, 3139, 3205 (4090), 3258, 3359, 3382, 3399, 3423, 3466, 3496, 3545, 3573, 3646, 3651, 3668, 3711, 3727, 3728, 3729, 3857, 3884, 3893, 3894, 3903, 3912, 3922, 3925, 3932, 4009, 4021, 4087, 4089, 4094, 4119, 4228, 4269, 4272, 4305, 4330, 4412, 4467, 4484, 4537, 4598, 4610, 4613, 4681, 4694, 4695, 4714, 4806, 4808, 4911, 4914, 4977, 4978, 4986, 5004, 5005, 5142, 5157, 5171, 5216, 5226, 5254, 5285, 5291, 5358, 5363, 5372, 5405, 5412, 5418, 5483, 5520, 5528, 5529, 5532, 5533, 5549, 5559, 5582, 5615, 5616, 5649, 5663, 5668, 5700, 5763, 5767, 5769, 5787, 5790, 5792, 5798, 5808, 5854, 5878, 5891, 5910, 5919, 5922, 5951, 5961, 5990, 6006, 6015, 6030, 6060.

İki cümlede yer tümleci, özne olan belirtili ad tamlamasının içine, tamlayan ve tamlanan unsur arasına çalkalanmış: 4247. *Dostıñ* /dosqa/ *zalalı* bolmas. 5424. *Atı joqtıñ* /avıldaska/ *aqısı* ketpeydi.

2.1.1.4. *ö/y* (142): 2030. Özi kulağan jılamas. 2544. Keñesip kesken barmaq avırmaydı. 5949. Ölgen sıyr sütti boladı. 59, 77, 121, 164, 195, 257, 273, 301 (3677, 5741), 315, 342, 366, 373, 435, 495, 540, 541, 617, 621 (4154), 747 (4402), 763, 907, 1036, 1055, 1079, 1093, 1103, 1112, 1133, 1137, 1296, 1568, 1656, 1665, 1700 (3066), 1727, 1779, 1851, 1905, 1956, 1989, 1995 (3803), 1999, 2012, 2028 (4521), 2029, 2133, 2190, 2345, 2352, 2380, 2422, 2543, 2589, 2630, 2687, 2795, 2845 (2917), 2847 (2918), 2916, 2924, 2975, 2981 (3717), 3035, 3045, 3050, 3088, 3103, 3126, 3194, 3235, 3297, 3327, 3396, 3415, 3418, 3558, 3591, 3664, 3682, 3697, 3702, 3755, 3756, 3861 (6017), 3885, 3997, 4095, 4193, 4310, 4336, 4395, 4427, 4428, 4523, 4583, 4715, 4720, 4721, 4760, 4812, 4836, 4841, 4842, 4855, 4941, 4942, 4994, 4999, 5003, 5097, 5121, 5141, 5214, 5227, 5241, 5252, 5273, 5276, 5354, 5371, 5399, 5414, 5430, 5432, 5493, 5508, 5536, 5583, 5587, 5716, 5795, 5809, 5831, 5934, 5937, 5952, 5959, 6049, 6063.

2.1.1.5. *yt/ö/y* (III): 314. Keñesti elde kek bolmas. 2690. Alma ağaşınan alıs tüspeydi. 3986. İyne ötken jerden jip te ötedi. 108, 283, 288 (2891), 332, 361, 362, 364, 406, 408, 695, 750, 753, 895, 941, 1082, 1158, 1226, 1237, 1373, 1389, 1497, 1536, 1585, 1621, 1676, 1719, 1737, 1777, 1834, 1852, 1903, 1919, 1930, 1977, 1993, 2048, 2072, 2079, 2087, 2100, 2139, 2246, 2301, 2313, 2396, 2502, 2691, 2700, 2741, 2767, 2801, 2849, 2883, 2958, 3110, 3247, 3248, 3273, 3347, 3351, 3471, 3531, 3577, 3623, 3666, 3695, 3938, 3965, 3980, 4078, 4185, 4257, 4385, 4485, 4510, 4520, 4649, 4669, 4677, 4752, 4877, 4932, 4935, 4993, 5042, 5048, 5156, 5255, 5301, 5318, 5362, 5402, 5435, 5566, 5598, 5621, 5692, 5709, 5710, 5731, 5737,

5825, 5880, 5940, 5941, 5942, 5948, 6027.

2.1.1.6. *blin/ö/y* (99): 271. Jarlınıñ jalğız qozısın qaskır jeydi. 831. Jaqsınıñ qadirin jaqsı biler. 1374. Babası ekkendi balası oradı. 1, 118, 138 (4730), 159, 173, 276, 298, 398 (3747), 430, 514, 532, 569, 625, 724, 1034, 1050, 1097, 1106, 1134, 1239, 1338, 1339, 1571, 1708, 1794 (3251), 1916, 1990, 2484, 2688, 2824, 2885, 2983, 2989, 3190, 3362, 3371, 3377, 3427, 3582, 3615, 3696, 3736, 3739, 3969, 4007, 4061, 4159, 1355, 4403, 4405, 4413, 4456, 4517, 4553, 4609, 4650, 4663, 4722, 4794, 4839, 4833, 4979, 4983, 4995, 5008, 5014, 5106, 5164, 5238, 5251, 5317, 5378, 5436, 5517, 5521, 5527, 5612, 5634, 5647, 5688, 5694, 5695, 5706, 5713, 5742, 5791, 5826, 5855, 5888, 5890, 5964, 5965, 6010, 6018, 6024, 6051.

2.1.1.7. *ö/blin/y* (81):1801. Akımaq akılısızdıñın moyındamaydı. 3606. Bal kuyğan barmağın jalar. 5401. Ajaldı tüye jardı attaydı. 148, 289, 290, 461, 476, 503, 517, 736, 748, 909, 916, 1066, 1080, 1167, 1206, 1227, 1294, 1304, 1487, 1517, 1538, 1705, 1707, 1733, 1801, 1902, 2017, 2024, 2038, 2111, 2692, 2713, 2802, 3026, 3206, 3324, 3487, 3586, 3606, 3772, 3785, 3826, 3987, 4017, 4099, 4137, 4147, 4149, 4174, 4216, 4235, 4367, 4430, 4608, 4630, 4672, 4455, 4723, 4777, 4969, 4970, 4974, 5070, 5132, 5152, 5185, 5203, 5401, 5486, 5656, 5674, 5703, 5749, 5760, 5768, 5868, 5918, 5920, 5960, 5998, 6066.

2.1.1.8. *ö/bsizn/y* (63): 1180. (4052) Ötpes pışak kol keser. 5182. Kişkene tas bas jarar. 6061. Üregen iyt kisi qappas. 242, 1180 (4052), 1211(2113), 1274, 1440, 1582, 1657, 1686, 1828, 1832, 1953, 2138, 2184, 2442, 2507, 2592, 2636, 2686, 2746, 2747, 2869, 2890, 2954, 2972, 2996, 3040, 3062, 3101, 3366, 3468, 3514, 3535, 3662, 3745 (3751), 3892, 3984, 4008, 4018, 4039, 4210, 4234, 4659, 4688, 4734, 4795, 4810, 5088, 5147, 5162, 5182, 5186, 5208, 5257, 5331, 5332, 5364, 5628, 5717, 5786, 5803, 5836, 5894, 6061

2.1.1.9. *zt/yt/ö/y* (28): 36. Aspannan kiyiz javsa da, kulğa ultaraq tiymeydi. 1295. Ataña ne kılsañ, aldıña sol keler. 3721. Qazanğa ne salsañ, şomişiñe sol iliner; 44, 561, 832, 990, 1284, 1534, 1627, 1994, 2465, 2771, 3008, 3152, 3203, 3233, 3536, 3710, 4387, 4473, 4557, 4593, 4718, 5584, 5869, 5892, 6012.

2.1.1.10. *ö/zt/yt/y* (25): 2428. Akımaq javındı küni suvğa tüser. 2862. Jazdı küni jılannan qorıqqan, kıstı küni ala jipten attamas. 5033. Er jigite üyde tuvıp, tüzde öler. 64 (1344), 997, 1344, 1350, 1428, 1518, 1792, 2701, 2701, 3163, 3722, 4116, 4361, 4513, 5034, 5611, 5697, 5771, 5776, 5995, 6022, 6025

2.1.1.11. *zt/ö/yt/y* (24): 4114. Ayuvmen joldas bolsañ, aybaltañ janiñda bolsın! 5901. Mal malğa jetkenşe, ğazırayıl jañğa jeter. 5931. Mal kökke toymay, avziñ aqqa tiymeydi; 139, 186, 1630, 1923, 2665, 2676, 2945, 2991, 3003, 3006, 3289, 3307.1, 3578, 5515, 3900, 3959, 4004, 4013, 4301, 4865, 5750.

2.1.1.12. *ö/zt/blin/y* (23): 75. Bay kedeylense de, maqtanğanın qoymas. 3411. Ötirikşi aldımın özin aldar. 5428. At semirse, iyessin teber. 216, 728, 923, 1233, 1369, 1478, 1841, 1979, 2069, 3024, 3766, 3777, 3804, 4365, 5594, 5778, 5779, 5782, 5783, 6052.

2.1.1.13. *zt/ö/zt/y* (20): 2863. Jaz kiyimin kıstı kiyip, jarlı qaydan bayısın. 4944. Eñbeksizge aspan astı tar keler. 3595. Aşarşılıqta qomağay burın öledi. 412, 616, 1654, 1746, 2115, 2197, 2198, 2523, 3204, 5109, 5197, 5534, 5542, 5844, 5857, 5858, 6023.

2.1.1.14. *zt/ö/blin/y* (17): 601. Akıldı oylanğanşa, tentek isin bitirer. 2668. Arasında murın bolmasa, eki köz birin-biri şukur edi. 4439. Köp uygarsa, han tüyesin soyadı| 544, 809, 1121, 1326, 1459, 1773, 2667, 2858, 4190, 4237, 4584, 5027, 5328, 5881.

2.1.1.15. *ö/zt/bsizn/y* (15): 690. Bürkit qartaysa, tuşkan avlaydı. 2758. Érkim öz boyına qarap ton pişer. 1151. Qoyşınıñ kıztı koy kelgende is tiger. 1168, 1608, 1637, 2444, 3014, 3151, 3368, 3638, 4647, 5271, 5708, 5753.

2.1.1.16. *ö/yt/bsizn/y* (15): 2300. Qudıqtan suv işken qazğanğa raqmet aytadı. 3979. Jaña

kiyim jat jerde tamak éperedi. 6055. Üre bilmegen iyt üyine konak keltiredi; 68, 147, 1940, 2010, 2016, 2460, 2519, 2612, 2780, 3054, 3880, 4922.

2.1.1.17. *zt/ö/bsizn/y* (13): 428. Kuttu konak kelse, koy egiz tabadı. 1465. Eñbekşi katınıñ kolu jip iyirse, ayağı besik terbetedi. 175. El arası javıksa, epti jigít qalıñsız qatın aladı; 930, 1632, 1786, 2805, 3789, 3924, 4229, 5816, 5975, 6011

2.1.1.18. *ö/blin/zt/y* (13): 2703. At baspaymın degen jerin üş basadı. 5757. İyt balasın ırıldap süyedi. 3896. Istıq süttin avzı küygen ayrandı ürlep işedi. 1192, 2083, 2672, 2760, 3587, 3621, 4614, 5522, 5545, 5936.

2.1.1.19. *ö/zt/zt/y* (11): 3768. Konak az otırıp, köp sınyadı. 5600. Esek barga sanalsa da, malğa sanalmaydı. 1879. Eki tentek kezdesse, töbelespey tarqamaydı. 1561, 1624, 1880, 3551, 4038, 4544, 5759, 5873.

2.1.1.20. *zt/zt/ö/y* (7): 1920. Kisiniñ közine köziñ tüsse, köñili jibip, meyiri tüser. 4328. Jazım bolsa, bilamıqqa tis sınar. 5560. Bıyıl izi bolsa, keler jılı özi bolar. 1685, 3913, 5085, 5874.

2.1.1.21. *ö/yt/zt/y* (7): 223. Eşkim anadan qul bolıp tuvmaydı. 1532. Jatıp işer jalqav qatın sormañday erge tus keler. 5202. Qarağay da öz jerinde dürildep janadı. 1371, 2130, 5049.

Bir cümlede yer tümleci, özne olan belirtili ad tamlamasının içine tamlayan ve tamlanan unsur arasına çalkalanmış: 1868. *Eki sarañnıñ /bir-birine/ kolu ézer jetedi.*

2.1.1.22. *blin/ö/zt/y* (7): 612. Alla jaqqan şıraqtı, aqımak ürlep söndirmes. 1945. Kisiniñ joğın kisi öleñ aytıp jürip qaraydı. 2860. Eminip alğan bayımdı, eşki tevip öltirdi; 693, 3138, 5395, 6053.

2.1.1.23. *ö/blin/yt/y* (5): 246. Jaman körşi sınındı sırtka jayadı. 3460. Söyley bilmegen jaman sözdi özine keltirer. 5752. İyt aşuvın mısıqtan aladı. 4764, 5442.

2.1.1.24. *zt/blin/ö/y* (4): 193. Eliñdi dav bassa, üyiñdi qarız basadı. 2348. Ortaşa bolsañ, aqıñdı eşkim jemeydi. 5107. Jaqsı bolsa javjumırdı iyt jemey me? 5797.

2.1.1.25. *blin/yt/ö/y* (4): 679. Bitisi jaman qamıstı, suv işinen ört şaladı. 680. Tuvısı jaman jigitti tüye üstinen iyt kabadı. 957. Jürisi jaman jigitti el işinde jav alar. 4863.

2.1.1.26. *yt/yt/ö/y* (3): 533. Üyde tuvısı köpke tüzde duşpanı tiymeydi. 1413. Balağa torğaydıñ köleñkesinen suvıq tiyedi. 3971. Jolı bolar jigítke joldan joldas qosılar.

2.1.1.27. *yt/ö/bsizn/y* (3): 4870. Bir kisi qazğan arıqtan mıñ kisi suv işedi. 2969. Küriş arkasında kürmek suv işipti. (5167) 5947. Ötkelde tüyeniñ ülkeni tayaq jeydi.

2.1.1.28. *ö/zt/yt/bsizn/y* (3): 922. Jaman özi tüyeniñ üstinde kele jatıp, jayavğa «buq» deydi. 1193. Soqırdı qaravıl qoysañ, üstiñe jav keltirer. 3169. Tışқан inine kire almay jürip, quyırığına qalbur baylaptı.

2.1.1.29. *ö/yt/blin/y* (3): 2071. Sarañ iyttten sorpasın da kızğanadı. 4563. Suvdan tonın ayamağan, javdan janın ayamas. 5329. Tavğa süyengen er, tavday javdı jıgadı.

2.1.1.30. *ö/ö/y* (3): 780. Jaqsınıñ şarapatı, jamannıñ kesapatı tiyer. 2886. Jañılmas jaq, sürinbes tuyaq bolmas. 3229. Aytқан söz, atқан oq kaytpaydı.

2.1.1.31. *zt/ö/zt/bsizn/y* (2): 2837. Dariya jolı suv bolsa da, iyt tilimen suv işer. 6074. İs oñına basarda, şıbış laqtap, toqtı kozdaydı.

2.1.1.32. *yt/ö/zt/y* (2): 2185. Asıgıstaq pen aşuvdan aqıl küñgirt tartar. 5325. Temirşiniñ kolında temir erip suv bolar.

2.1.1.33. *blin/zt/ö/y* (2): 2951. Köñildi kötermese kir basadı. 3255. Avzı qulıp sandıqtı tic aşpasa, til aşar.

2.1.1.34. *zt/zt/ö/bsizn/y* (1): 3491. Tildiñ mayın tamızıp, sözdiñ balın ağızıp, qas şeşender söz aytar.

2.1.1.35. *yt/zt/ö/y* (1): 4205. Bir kün urışқан üyde kırık kün bereke bolmaydı.

2.1.1.36. *yt/blin/ö/y* (1): 94. Baydıñ mıñmıñ işinde jarlınıñ jalğız toqtısın qaskır jeydi.

- 2.1.1.37. *ö/yt/yt/y (1)*: 5516. Aksak iyt cay iyttten savğa tileydi.
- 2.1.1.38. *yt/ö/yt/y (1)*: 407. Karaşa üyde suñkar bar orazdığa kezdeser.
- 2.1.1.39. *ö/yt/z/bsizn/y (1)*: 3159. Tışқан ininde şalkasınan jatıp, «aspandı ayağımen tirep jatırın» deydi.
- 2.1.1.40. *zt/yt/ö/bsizn/y (1)*: 5875. Kırdı kırık koy suv işse, oyda otız koy nér aladı.
- 2.1.1.41. *zt/ö/blin/zt/y (1)*: 4267. Duşpan kumırşka bolsa da, sen onı pildey kör.
- 2.1.1.42. *zt/ö/zt/blin/y (1)*: 6007. Tulpardı altın tağamen tağalasa, esek emeksip ayağın köteredi.
- 2.1.1.43. *öt/zt/yt/zt/y (1)*: 3879. Tokşılıқта jegen tokpan jilik, aşarşılıқта köziñnen bir-bir uşar.
- 2.1.1.44. *zt/ö/zt/yt/y (1)*: 2870. Jalşınıñ malın jasañğa aydasañ, qıday kuvalap kuvañğa şığaradı.
- 2.1.1.45. *ö/blin/ö/y (1)*: 2761. Ğrkim teñin özi oljalaydı.
- 2.1.1.46. *zt/ö/yt/blin/y (1)*: 1507. Jalğız balası atқа şapsa, anası üyinde taqımın kısadı.
- 2.1.1.47. *öt/zt/zt/zt/y (1)*: 5514. Avıl iyti ala bolsa da, böri körgende birigip ketedi.
- 2.1.1.48. *öt/zt/blin/zt/blin/zt/y (1)*: 1425. Bay kündiz béybişesin, Tünde toqalın jaqsı köredi.
- 2.1.1.49. *öt/ö/zt/yt/y (1)*: 5076. El küygende, küyingen batır, el süyingende, süyingen batır, eregiste mıñğa tatr.

2.1.2. Fiil yüklemi çalkalanmamış ve öznesi eksiltilmiş atasözleri

Fiil yüklemli 1881 cümleden 508'inde yüklem çalkalanmamış, özne eksiltilmiş. Bu 508 atasözü, 31 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Öge dizimi kalıplarının dizi sıklıklarına göre sıralanması şöyledir:

2.1.2.1. *zt/y (81)*: 2275. Körpeñe qaray kösil. 3161. Tavğa qarap tav bolmassıñ. 5603. Esektiñ jügi jeñil bolsa, jatağan boladı; 12, 33, 53, 124, 145, 160, 264, 268, 272, 282, 470, 498 (1714, 3082, 4542), 594, 904, 933, 1153, 1324, 1615, 1744, 1810, 1847, 1933, 1957, 2146, 2170, 2192, 2193, 2203, 2207, 2213, 2228, 2234, 2254, 2281, 2283, 2361 (3173), 2377, 2436, 2481, 2546, 2590, 2615, 2634, 2835, 2907, 2928 (4440), 2952, 3075, 3102.1, 3134, 3141, 3699, 3769, 3844, 3872, 3994, 4044, 4045, 4187, 4231, 4261, 4298, 4349, 4420, 4470, 4511, 4566, 4736, 4762, 4887, 4959 (5213), 5163, 5204, 5229, 5237, 5625, 5718, 5861.

2.1.2.2. *zt/yt/y (69)*: 2353. Törde orın barda, tömenge otırma. 3464. Suray-suray, mekkege de jetesiñ. 3676. Zamandasıñ bolmasa toyğa barma. 39, 65, 149, 359, 388, 389, 402, 477, 559, 947, 949, 981, 1288, 1736, 1762, 1842, 1886, 1924, 1936, 1944, 2206, 2013, 2015, 2025, 2154, 2173 (3901, 4825), 2253, 2515, 2816, 2841 (167, 2914), 2852, 2855, 2941 (3999), 3012, 3058, 3294, 3417, 3493, 3500 (4664), 3522, 3553, 3796, 3889, 3905, 4107, 4158, 4225, 4285, 4295, 4343, 4358, 4366, 4611, 4652, 4671, 5211, 5248, 5462, 5502, 5578, 5590, 5722, 5725, 6033, 6037, 6076.

2.1.2.3. *zt/zt/y (65)*: 1164. Oñ kolıñ kılış köterse, sol kolıñmen bas. 2150. Az söylep, köp tiñda. 2355. Tünde tırnağıñ sınsa, tañ atқанşa jelimdep koy; 7, 30, 234, 486 (3818), 732, 931, 973, 938, 967, 1246, 1265, 1725, 1774, 1939 (2557), 2004 (3394, 4509), 2073, 2176, 2244, 2259, 2287, 2337, 2344, 2571, 2730, 2749, 2881, 3148, 3284, 3296, 3742, 3824, 3891, 3915, 4028, 4053, 4056, 4112, 4258, 4317, 4406, 4474, 4492, 4493, 4540, 4691, 4731, 4740, 4768, 4829, 4948, 5024, 5148, 5172, 5262, 5321, 5398, 5417, 5468, 5561, 5691, 5788, 6009.

2.1.2.4. *zt/blin/y (64)*: 1846. Basıñ aman bolsın deseñ, tiliñdi toqtat. 3953. Jaz boldı dep, kıs tonıñdı tastama. 3781. Konaқта öz üyiñdi oylap otr. 248, 345, 353, 452, 525, 1171, 1520, 1825 (3257), 2036, 2167, 2172, 2215, 2257, 2269, 2271, 2272, 2351 (4083), 2358, 2362, 2363, 2930, 2936, 3009, 3052, 3061, 3076, 3162, 3295, 3328, 3442, 3525, 3783. 1, 3787, 3829, 3895, 3931, 3968, 4175, 4213, 4359, 4363, 4386, 4415, 4435, 4438, 4444, 4471, 4743, 4826, 4852, 5192, 5201, 5250, 5562, 5591, 5730, 5735, 5799, 5810, 5967, 6041.

2.1.2.5. *yt/bsizn/y (34)*: 177. El avzına қақпақ қоя алмайсыñ. 4050. Оқ jetpes jerge kılış silteme. 4767. İYttten süyek қарызdar; 134, 230, 356, 519, 615, 1218, 1522 (2892), 1937, 2153,

2216 (3934), 2245, 2265, 2318, 2331, 2472, 2637, 2706, 2743, 2836, 2889, 3069, 3815, 4189, 4194, 4249, 4809, 4913, 5346, 5245, 5259, 5983.

2.1.2.6. *zt/bsizn/y* (34): 489. Patşa bolsam, may jer edim. 2456. Aşuvıñ kelse, qolıñ tart. 4551. Sıylasañ, sıy körersiñ; 18, 287, 570, 788, 896, 1213, 1566, 1613, 1885, 2705, 2177 (3526), 2214 (3940), 2286, 2564, 2621, 2638, 2693, 2733, 2842, 3133, 3147, 3395, 3613, 3958, 4255, 4375, 4653, 4924, 4947, 5585, 6014.

2.1.2.7. *blin/zt/y* (33): 2292. Kasiqtap jıynağandı şömiştep tökpe. 3779. Konaqtı sözben toyğıza almaysıñ. 5739. İytti küşiginde üyret; 281, 520, 632, 1156, 2085, 2196, 2285, 2295, 2342, 2343 (5322), 2774, 2813, 2926, 2979, 3530, 3642, 3701, 3743, 3836, 3867, 4496, 4710, 5206, 5455, 5829, 2458, 4497, 5661, 5740, 6044.

2.1.2.8. *yt/y* (29): 1170. Opasızdıñ otına jılmba. 3669. Jatıq üyinde jatıq bol. 5286. Suvın işken kudukka tükirme; 133, 293, 306, 427, 1221 (2356), 1674 (3002), 1934, 2297 (2976), 2303, 2317, 2322, 2330 (3828), 2333 (4559, 5988), 2334, 2678, 2721, 3566, 3974, 4580, 4701, 4733, 5013, 5381, 5552, 5887, 5897.

2.1.2.9. *blin/yt/y* (16): 789. Jaqsını joldasınan tanıydı. 4371. Javıñnan jasırğanıñdı dosıña da aytpa. 5060. Erdi kebenek işinde tanı; 382, 1308, 1671, 1751, 2171, 2267, 2298, 2307, 3085, 3547, 4526, 4556, 5510.

2.1.2.10. *blin/y* (14): 479. Özi jarımağannıñ sarqıtın işpe. 2319. Özi bolğan jigittiñ atasın surama. 2815. Beli avırmastıñ nan jesin qara. 1174, 1240, 2464, 3771, 4867, 4077, 4278, 4357, 4547, 4596, 5943.

2.1.2.11. *zt/yt/bsizn/y* (8): 553. Han qasında uvézir bilgiş bolsa, qara jerden keme jürgizedi. 597. Ayırılmastay dosıña qayırılmastay söz aytpa. 2282. Kadiriñdi sınavın deseñ, dosıñnan jer sura. 651, 1695, 3122, 4612, 5020.

2.1.2.12. *zt/zt/bsizn/y* (8): 2201. Birevge ölim tilegenşe, öziñe ömir tile. 2156. Aqımaqpen toyğa bargança, aqıldımen birge tas tası. 5118. Jılay-jılay arıq qazsañ, küle-küle suv işersiñ; 2962, 328, 3416, 4133, 5746.

2.1.2.13. *yt/zt/y* (7): 426. Quvıs üyden qur şıqpa. 2354. Tüzüv jolda kıysıq jürme. 3168. Toyğan jerge toğız kel; 2320, 3404, 3871, 1968 (5235).

2.1.2.14. *zt/blin/yt/y* (6): 2218 (3927). Biytke ökpelep, tonıñdı otqa salma. 5879. Qoydı jel uşırsa, eşkini aspanda körersiñ. 4222. Basıñdı davğa berseñ de, joldasıñdı javğa berme; 2878 (3981), 3639, 6035.

2.1.2.15. *zt/blin/zt/y* (6): 971. Jamannıñ aldına as qoysañ, eki qolın birdey saladı. 2022. Öziñdi er dep bilseñ, duşpanıñdı şer dep bil. 2909. Zamanı qalay bolsa, börikti solay kiy; 3030, 5498, 5889.

2.1.2.16. *yt/blin/y* (5): 2219. Galım aldında avzıñdı tıy. 2438. Arzımaska aqılıñdı tavıspa. 3847. Toyda tonıñdı surama. 1711, 2753.

2.1.2.17. *zt/zt/blin/y* (4): 42. Atañnıñ qulı aytsa da, édildikke basıñdı iy. 1740. Uyada ne körseñ, uşqanda sonı ilersiñ. 4869. Bir jıl jemis ekseñ, jüz jıl mévesin jeysiñ. 3179.

2.1.2.18. *zt/zt/zt/y* (4) 2359 (4619). Urıp-urıp oymen jürgenşe, urğızıp-urğızıp kırmem jür. 3564. Ac işip avırğança, aş bolıp sav jür. 4469. Qolıñnan bir kelse, javğa eki qıl. 3807.

2.1.2.19. *bsizn/y* (3): 2993. Quldıñ qalağan asın kim dayındap berer deysiñ. 3786. Konaq köziñse iytıñe de ket deme. 4554. «saqtansañ, saqtarım» depti.

2.1.2.20. *yt/yt/y* (3): 1234. Şarasızdan şalğa ketip baramın. 3678. Kelgenniñ mandayınan, ketkenniñ jelkesinen sıypa. 3849. Toydan qınıña jaq.

2.1.2.21. *zt/yt/zt/y* (3): 2288. Qarañğıda kırık kün qaltırağança, jarıqta bir kün jaltıra. 3167. Tüse almasıñdı bilgen soñ, tüyege nege minesıñ. 4110. Aldıña bir qarasañ, artıña eki qara.

2.1.2.22. *yt/zt/bsizn/y* (2): 141 (3619). Bir kün qarnı aşqannan kırık kün aqıl surama. 4002.

Köñilsiz erge karuv bergenşe, kösev ber.

2.1.2.23. *blin/zıt/blin/zıt/y* (2): 4816. Ağaştı japırağına qarap, Adamdı isine qarap tanıydı. 978. Jamandı isinen, Aqılsızdı sözinen tanı.

2.1.2.24. *blin/zıt/zıt/y* (1): 4143. Avıl üydiñ monşağın kündiz urlap, tünde taq.

2.1.2.25. *blin/yıt/zıt/y* (1): 2729. «Atandı alatavda bir jıgıp em».

2.1.2.26. *zıt/yıt/blin/y* (1): 946. Jamannan qarız alsañ, tar jerde janıñdı alar.

2.1.2.27. *yıt/zıt/zıt/y* (1): 3776. Qonakqa surap bergenşe, urıp ber.

2.1.2.28. *zıt/zıt/yıt/y* (1): 940. Jamanmen janatta bolğanşa, jaqsımen tozaqta bol.

2.1.2.29. *Zıt/blin/zıt/blin/y* (1): 2684. Aqılmen mıñdı, aqırıvmen birdi köndiresiñ.

2.1.2.30. *blin/yıt/blin/yıt/y* (1): 568. Abıroydı tüzden, nesibeni üyden ber.

2.1.2.31. *zıt/zıt/zıt/yıt/y* (1): 3498. Tüstik jerge ötirik aytsa, keşke iziñmen artıñnan baradı.

2.1.3. Fiil yüklemi çalkalanmış ve öznesi eksiltilmemiş atasözleri

Fiil yüklemli 1881 cümleden 28'inde yüklem çalkalanmış, özne eksiltilmemiş. Bu 28 atasözü, 16 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuştur. Öge dizim kalıplarının dizi sıklıklarına göre sıralanması şöyledir:

2.1.3.1. *zıt/ö/y/blin* (8): 3529. As qadirin bilmeseni, aşarşılıq berer sazañdı. 4346. Jamanga aytsañ sırıñdı, jaman buzır sırıñdı. 3444. Salalap tarap saqaldı, keriiler aytar maqaldı. 1484, 1554, 3230, 3650, 5423.

2.1.3.2. *ö/y/zıt* (3): 4023. Qamqa ton da şuberek bolar tozğan soñ. 4883. Bermeytin nérse bolmaydı, suravı kelisse. 5174. Ken tamırı tabılmas, eñbek etip qazbasa.

2.1.3.3. *zıt/yıt/y/ö* (2) 40. Atadan altav tuvsañ da, basaña tüser jalğızdıq. 2649. Ağayınnan bölünip ketseñ sayaq, tetti etiñe tiyedi aşşı tayaq.

2.1.3.4. *zıt/ö/y/yıt* (2): 5. Ayırılğan bolsañ eliñnen, kuvatıñ keter beliñnen. 6. Ayırılsañ üyiriñnen, qolıñ ketpes büyiriñnen.

2.1.3.5. *zıt/y/ö* (1): 3635. Bılamıqtı işkende tissiz keri, elester ötkendeği istiñ béri.

2.1.3.6. *yıt/y/ö* (1): 471. Öz eliñnen şet jerde şuvaksız bolar köktem de.

2.1.3.7. *(uu/uu)bsizn/y/ö* (1): 1824. Ayhay, kökirek, Ne demeydi sum jürek!

2.1.3.8. *ö/y/blin* (1): 142. Bir tévekel jazadı mıñ qayğıñıñ jarasın.

2.1.3.9. *zıt/y/ö/zıt* (1): 4966. Eñbek kılsañ erinbey, toyadı qarnıñ tilenbey.

2.1.3.10. *ö/y/yıt* (1): 1012 (3970). Jolı bolar jıgittiñ jeñgesi şıgar aldınan.

2.1.3.11. *ö/blin/y/zıt* (1): 5595. Esek mingen eñbegin minedi, eki jaqtap tebine.

2.1.3.12. *zıt/zıt/y/ö* (1): 618. Aman bolsa bul basım, tağı şıgar bul şaşım.

2.1.3.13. *ö/bsizn/y/yıt* (1): 1604. Qayın enesi as işpes qabağın tüygen kelinnen.

2.1.3.14. *ö/ö/y/blin* (1): 3859. Tamağı toqtıq, jumısı joqtıq, azdırar adam balasın.

2.1.3.15. *ö/yıt/y/yıt* (1): 4704. Alıs-beris qolınan, şıgarıp qoyar jolınan.

2.1.3.16. *zıt/zıt/bsizn/y/ö* (1): 3073. Özi qara bolsa da, baq-dévleti say bolsa, jer jaradı qañqılı.

2.1.4. Fiil yüklemi çalkalanmış ve öznesi eksiltilmemiş atasözleri

Fiil yüklemli 1881 cümleden 15'inde hem yüklem çalkalanmış hem de özne eksiltilmiş. Bu 15 atasözü 9 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuştur. Öge dizimi kalıplarının dizi sıklıklarına göre sıralanması şöyledir:

2.1.2.1. *blin/y/zıt* (4): 2468. Boyıñın uzının qayteyin, aqılı kısqı bolsa. 2776. Barmaqta y baq ber, tavday talap bergenşe. 3425. Pışağıñdı qayrap jür, ne soyarıñ bilseñiz. 3330.

2.1.4.2. *zıt/y/blin* (2): 143. Bir jaqsığa bitirer kem köñildiñ sapasın. 1197. Sıylasañ şalıñdı, jarılqaydı bériñdi.

2.1.4.3. *zıt/y/yıt* (1): 656. Aqıl alsañ azbassıñ, köpti körgen könedi.

2.1.4.4. *yıt/y/zıt* (2): 2360. Ürgen iytki ündeme, öziñdi üstem sanasañ. 3410. Ötiriktiñ özine nanba, aqsaktı tıñday.

2.1.4.5. *zt/zt/y/yt* (2):434. Kuldı jiberseñ erkine, künde tışar borkiñe. 798. Jaksıdan jaman tuvsı da, jamannan jaksı tuvsı da, tartpay qoymas negizge.

2.1.4.6. *blin/zt/y/zt* (1): 5500. Arık attı tüste baq, qarğıp tursa qanatıñ.

2.1.4.7. *zt/blin/y/yt* (1): 1912 (4417). Joldas bolsañ kuvğa, basıñdı salar davğa.

2.1.4.8. *zt/bsizn/y/zt* (1): 4433. Körpe salğanğa körpe sal, atañnan qalğan qul da bolsa.

2.1.4.9. *zt/y/zt* (1) 4940. Ekseñ egin, işersiñ tegin.

2.2. İsim yüklemli atasözleri

Yüklemi isim olan 845 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin öge dizimlerinin yüklem çalkalanıp çalkalanmamasına ve öznenin eksiltilip eksiltilmemesine göre sınıflandırılması ve dizi sıklıkları şu şekildedir.

2.2.1. İsim yüklemi çalkalanmamış ve öznesi eksiltilmemiş atasözleri

İsim yüklemli 845 cümleden 824'ünde yüklem çalkalanmamış, özne eksiltilmemiş. Bu 824 atasözü 11 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuştur. Öge dizimi kalıplarının dizi sıklıklarına göre sıralanması şöyledir:

2.2.1.1. *ö/y* (513): 2714. Asıgıs artı – ökiñiş. 3237. Atalar sözi – aqıldıñ közi. 5110. Jemisti ağaştıñ bası tömen. 6056. Ündemegen iyıt qabağan. 15, 21, 54, 56, 85, 90, 154, 155, 161, 165, 176, 183, 185, 200, 207 (2839), 214 (5075), 237, 247, 270, 310, 313, 317, 318, 341, 343, 346, 347, 355, 358, 367, 368, 369, 372, 378, 380, 445, 466, 468, 478, 494, 507, 513, 526, 530, 539, 542, 543, 546, 565, 574, 584, 589, 591, 592, 623, 627, 641, 655, 659, 662, 675, 684, 686, 698, 723, 727, 731 (1510), 764, 793, 862, 875, 884, 888, 915, 932, 944, 992, 1014, 1026, 1044, 1048 (1946), 1052, 1072, 1091, 1100, 1104, 1105, 1108, 1116, 1119, 1122, 1126, 1127, 1136, 1140, 1141, 1203, 1207, 1210, 1219, 1235, 1242, 1249, 1273, 1275, 1286, 1312, 1319, 1328, 1335, 1346, 1348, 1349, 1352, 1353, 1360, 1367, 1382, 1384, 1387, 1395, 1412, 1417, 1433, 1446, 1456, 1474, 1481, 1495, 1516, 1523, 1544, 1552, 1575, 1581, 1584, 1586, 1598, 1599, 1653, 1659, 1666, 1689, 1728, 1729, 1735, 1752, 1784 (2697), 1795, 1803, 1805, 1808, 1815, 1839, 1860, 1864, 1866, 1872, 1873, 1877, 1895, 1921, 1938, 1950, 1955, 1958, 1960, 1966, 1975, 1982, 1983, 1991, 2005, 2027, 2040 (3409), 2041, 2057, 2067, 2088, 2089, 2090, 2105, 2108, 2126, 2128, 2147, 2157, 2158, 2159, 2164, 2291, 2378, 2410, 2411, 2427, 2449, 2452, 2475, 2489, 2503, 2524, 2526, 2531, 2555, 2560, 2561, 2569, 2581 (2608), 2609, 2616, 2626, 2631, 2652, 2653, 2657, 2658, 2661, 2675, 2681, 2683, 2695, 2748, 2752, 2754, 2757, 2762, 2772, 2781, 2782, 2786, 2798, 2811, 2840, 2853, 2854, 2866 (3303, 3311), 2875, 2877, 2902, 2910, 2925, 2931, 2938, 2955, 2961, 2971, 2985, 2986, 2988, 3021, 3028, 3044, 3051, 3063, 3078, 3080, 3099, 3105, 3108, 3123, 3124, 3125, 3131, 3137, 3143, 3157, 3171, 3191, 3193, 3221, 3222, 3269, 3277, 3291, 3300, 3308, 3344, 3361, 3385, 3387, 3388, 3389, 3393, 3403, 3406, 3424, 3426, 3451, 3467, 3472, 3473, 3485.1, 3492, 3499, 3506, 3507, 3541, 3550, 3560, 3561, 3565, 3581, 3589, 3598, 3616, 3617, 3684, 3689 (5679), 3690, 3693, 3694, 3719, 3720, 3722.1, 3738, 3741, 3746, 3754, 3784, 3788, 3790, 3797, 3805, 3811, 3821, 3827, 3840, 3854, 3855, 3860, 3863, 3868, 3918, 3928, 3929, 3930, 3942, 3944, 3951, 3966, 3975, 3983, 3985, 4001, 4003, 4011, 4032, 4057, 4059, 4060, 4073, 4076, 4093, 4101, 4105, 4132, 4135, 4156, 4161, 4171, 4179, 4206, 4244, 4245, 4254, 4291, 4296, 4304, 4351, 4373, 4378, 4384, 4409, 4411, 4426, 4432, 4434, 4447 (5183), 4465, 4502, 4507, 4530, 4532, 4548, 4576, 4601, 4616, 4624, 4631, 4633, 4637, 4656, 4661, 4676, 4680, 4682, 4693, 4697, 4703, 4735, 4741, 4742, 4757, 4775, 4778, 4814, 4854, 4856, 4857, 4868, 4871, 4872, 4874, 4876, 4904, 4949, 4951, 4955, 4957, 4958, 4962, 4980, 4982, 4989, 4990, 4996, 5012, 5017, 5035, 5039, 5065, 5066, 5078, 5095, 5125, 5128, 5139, 5143, 5166, 5169, 5175, 5187, 5191, 5205, 5221, 5230, 5233, 5243, 5244, 5263, 5266, 5268, 5269, 5274, 5275, 5279, 5283, 5290, 5292, 5312, 5319, 5333, 5335,

5338, 5343, 5359, 5368, 5382, 5400, 5419, 5494, 5513, 5526, 5538, 5570, 5573, 5574, 5588, 5635, 5642, 5676, 5678, 5704, 5723, 5727, 5728, 5747, 5751, 5764, 5774, 5822, 5838, 5850, 5898, 5902, 5902.1, 5911, 5921, 5939, 5968, 5970, 5971, 5987, 5993, 6028, 6045.

2.2.1.2. *yt/ö/y* (136): 485. Ölgen sarttıñ koynında nanı bar. 1772. Azğan jańǵa jin joldas. 2663. Aydıñ da betinde sekipil bar. 2, 26, 122, 227, 256, 308, 376, 401, 411, 433, 447, 454, 458, 460, 462, 488, 508, 535, 554, 556 (3196), 626 (2725), 628, 634, 711, 745, 899, 943, 945, 962, 968, 1002, 1021, 1071, 1094, 1107, 1176, 1185, 1186, 1217, 1317, 1325, 1432, 1460, 1473, 1533, 1593, 1603, 1619, 1658, 1704, 1799, 1800, 1806, 1867, 1889, 1892, 1901, 1925 (2960), 2039, 2127, 2642, 2674, 2679, 2725, 2732, 2736, 2775, 2787, 2791, 2830, 2937, 3000, 3029, 3307, 3314, 3373, 3384, 3413, 3441, 3453.1, 3461, 3481, 3501, 3649, 3657, 3661, 3672, 3716, 3737, 3775, 3886, 3957, 3962, 3963, 3995, 4079, 4148, 4152, 4153, 4207, 4226, 4252, 4288, 4382, 4488, 4504, 4514, 4539, 4562, 4572, 4585, 4592, 4603, 4711, 4771, 4776, 4780, 4792, 4801, 4805, 4950, 5010, 5079, 5189, 5217, 5267, 5392, 5404, 5738, 5837, 5958, 5991, 6019.

2.2.1.3. *zt/ö/y* (89): 1041. Körüvşi joқта, estüvşi küvé. 2534. Jigitke jetpis öner az. 5885. Koyǵa özinen başkanıñ béri jav. 190, 198 (4321), 350, 371, 377, 608, 622, 935 (3326, 4342), 987, 1005, 1069, 1172, 1287, 1347, 1366, 1399, 1528, 1698, 1761, 1856, 1857, 1961, 2125, 2151, 2162, 2194, 2335, 2412, 2487, 2488, 2509 (4166), 2532, 2627, 2921 (3993), 2929, 2965, 3015, 3068, 3119, 3275, 3369, 3488, 3528, 3574, 3607, 3641, 3653, 3709, 3712, 3794, 3853, 3935, 4166, 4253, 4302, 4316, 4329, 4333, 4364, 4451, 4459, 4464, 4468, 4491, 4518, 4628, 4679, 4687, 4758, 5009, 5127, 5196, 5218, 5270, 5281, 5324, 5413, 5535, 5550, 5687, 5596, 5726, 5841, 5899, 6050, 6068.

2.2.1.4. *ö/zt/y* (40): 910. Jaman jigit jasında da şal. 3039. Orındı söz jürekke kuvat. 5006. Er el üşin qurban. 465, 861, 1120, 1208, 1470, 1515, 1602, 2018, 2110, 2376, 2418, 2669, 2699, 2864, 2990, 2995, 3170, 3305, 3486.1, 3759, 3973, 4124, 4667, 4724, 4953, 5126, 5131, 5165, 5326, 5610, 5682, 5773, 5923, 5926, 6002, 6054.

Bir cümlede zarf tümlecisi, özne olan belirtili ad tamlamasının içine, tamlayan ile tamlanan arasına çalkalanmış: 2677. Altınıñ /*qolda barda*/ kadiri joq.

2.2.1.5. *ö/yt/y* (29): 924. Jaman öz üyine özi qonaq. 1385. Bolar bala besikte belgili. 5421. Attıñ sırtı iyisine melim. 802, 1334, 1407, 1512, 1748, 2031, 2034, 2391, 2528, 2573, 2584, 2610, 2777, 2911, 3215, 3588, 4140, 4145, 4177, 4178, 4632, 5153, 5609, 5698.

Yer tümlecisi, iki cümlede özne olan belirtili ad tamlamasının içine, tamlayan ile tamlanan arasına çalkalanmış: 3887. Üyde ası joqtıñ, /*tüzde*/ dosı joq. 4675. Şıǵarıp salmaǵan joldastıñ /joldaska/ sandıǵı joq.

2.2.1.6. *zt/yt/ö/y* (4): 3817. Öziñde asıñ bolsa, birevde qasıñ bar ma? 4991. Erinşekke büginen erteñ oñay. 5173. Kedeyge aqısız savıqtan, aqılı jumıs artıq. 2797 (4200).

2.2.1.7. *ö/ö/y* (4): 755. Kiyimniñ jañası, dostıñ eskisi jaqsı. 3812. Oraz, namaz – toqtıqta. 4129. Altı alasım, bes beresim joq. 6047.

2.2.1.8. *ö/ö/ö/y* (4): 5519. Aq iyt, qara iyt – béri iyt. 3022. Mal, dünyeye, baylıq – qoldıñ kiri. 3041. Oñ qolım, sol qolım – béri de öz qolım. 3883. Uşkan qus, jügirgen añ – béri tamaq.

2.2.1.9. *zt/zt/ö/y* (3): 156 (4302). Eki kisi qaǵıssa, bir kisige orın bar. 3655. Etke toysam, sorpaǵa iyttigim joq. 5802. Kün batsa, koyǵa soqpaq köp.

2.2.1.10. *ö/zt/yt/y* (1): 3645. Eki bas, eki başka jörgemde as.

2.2.1.11. *yt/zt/ö/y* (1): 4709. Aqşa jürgen jerde édildikke de, adaldıqqa da orın joq.

2.2.2. İsim yüklemi çalkalanmamış ve öznesi eksiltilmiş atasözleri

İsim yüklemli 845 cümleden 12'sinde yüklem çalkalanmamış, özne eksiltilmiş. Bu 12 atasözü 3 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuştur. Öge dizimi kalıplarının dizi sıklıklarına göre sıralanması şöyledir:

2.2.2.1. *zt/y (10)*: 4861. Biyik tavidñ bası bolmasağ ta, bavrayındağı tasımız. 4155. Atañ da bolsa, bir joldas. 5856. Җой көрмесек те, eşkili baydıñ kıızı edik. 1165(3037), 1400, 2539, 3197, 3612, 4313, 4297.

2.2.2.2. *y (1)*: 5981. Cay sıyırdıñ boğı emes.

2.2.2.3. *zt/yt/y (1)*: 3637. Bir üyde neşev bolsañ da, bir-birine meyman.

2.2.3. İsim yüklemi çalkalanmış ve öznesi eksiltilmemiş atasözleri

İsim yüklemli 845 cümleden 9'unda yüklem çalkalanmış, özne eksiltilmemiş. Bu 9 atasözü 3 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuştur. Öge dizimi kalıplarının dizi sıklıklarına göre sıralanması şöyledir:

2.2.3.1. *ö/y/zt (7)*: 259. Jarlılık degen jaqsı eken, jatıp işer as bolsa. 2660. Adaşkannıñ ayıbı joğ, җayta üyirin tapқан соñ. 4203. Bilerligiñ җayda, bilmestikti keşpeseñ? 2794, 2876, 3723 (5215), 534.

2.2.3.2. *zt/y/ö (1)*: 4992. Erinşekke joğ siltav.

2.2.3.3. *ö/y/ö (1)*: 3432. Sözdñ kısqası jaqsı, arқannıñ uzını.

3. Değerlendirme

3.1. Yüklem türü ve çalkalanması ile öznenin bağımsız dil birimi olarak cümlede varlığı bakımından öge dizimi kalıpları

Tek cümleden oluşan 2726 Kazakça atasözünden 1881'inin (%69) yüklemi fiil, 845'inin (%31) yüklemi isim türünden söz veya söz öbeğidir. 1881 fiil cümlesinden 1838'inde (%97,71) yüklem cümlelerin sonunda; 43'ünde (%2,29) ise çalkalanmıştır. 845 isim cümlesinden 836'sında (98,93) yüklem sonda; 9'unda (%1,07) ise çalkalanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise 2726 Kazakça atasözünden 2674'ünde (%98,09) yüklem cümlelerin sonundadır, çalkalanmamıştır; 52 cümlede (%1,91) ise yüklem sonda değildir, yani çalkalanmıştır.

1881 fiil cümlesinden 1357'sinde (%72,14) özne bağımsız dil birimi olarak bulunurken, 524'ünde (%27,86) yer almamakta; 845 isim cümlesinden 833'ünde (%98,56) bağımsız dil birimi olarak bulunurken, 12'sinde (%1,42) bulunmamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde 2726 cümlelerin 2190'ında (%80,34) özne bağımsız dil birimi olarak bulunurken, 536'sında (%19,66) yer almamaktadır.

2726 (%100) atasözünden 1330'u (48,79) öznesi eksiltilmemiş ve fiil yüklemi çalkalanmamış cümle, 508'i (%18,63) öznesi eksiltilmiş ve fiil yüklemi çalkalanmamış cümle, 28'i (%1,03) öznesi eksiltilmemiş ve fiil yüklemi çalkalanmış cümle, 15'i (%0,55) öznesi eksiltilmiş ve fiil yüklemi çalkalanmış cümle; 824'ü (%30,23) öznesi eksiltilmemiş ve isim yüklemi çalkalanmamış cümle, 12'si (%0,44) öznesi eksiltilmiş ve isim yüklemi çalkalanmamış cümle, 9'u (%0,33) öznesi eksiltilmemiş ve isim yüklemi çalkalanmış cümledir.

Fiil yüklemi çalkalanmamış ve öznesi eksiltilmemiş 1330 atasözü, 49 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Dizi sıklıklarına göre, bu atasözlerinin öge dizim kalıpları sırasıyla şunlardır: 195'i *zt/ö/y*, 186'sı *ö/zt/y*, 178'i *ö/yt/y*, 142'si *ö/y*, 111'i *yt/ö/y*, 99'u *blin/ö/y*, 81'i *ö/blin/y*, 63'ü *ö/bsizn/y*, 28'i *zt/yt/ö/y*, 25'i *ö/zt/yt/y*, 24'ü *zt/ö/yt/y*, 23'ü *ö/zt/blin/y*, 20'si *zt/ö/zt/y*, 17'i *zt/ö/blin/y*, 15'i *ö/zt/bsizn/y*, 15'i *ö/yt/bsizn/y*, 13'ü *zt/ö/bsizn/y*, 13'ü *ö/blin/zt/y*, 11'i *ö/zt/zt/y*, 7'si *zt/zt/ö/y*, 7'si *ö/yt/zt/y*, 7'si *blin/ö/zt/y* 5'i *ö/blin/yt/y*, 4'ü *zt/blin/ö/y*, 4'ü *blin/yt/ö/y*, 3'ü *yt/yt/ö/y*, 3'ü *yt/ö/bsizn/y*, 3'ü *ö/zt/yt/bsizn/y*, 3'ü *ö/yt/blin/y*, 3'ü *ö/ö/y*, 2'si *zt/ö/zt/bsizn/y*, 2'si *yt/ö/zt/y*, 2'si *blin/zt/ö/y*, 1'i *zt/zt/ö/bsizn/y*, 1'i *zt/yt/ö/bsizn/y*, 1'i *zt/ö/zt/yt/y*, 1'i *zt/ö/zt/blin/y*, 1'i *zt/ö/yt/blin/y*, 1'i *zt/ö/blin/zt/y*, 1'i *yt/zt/ö/y*, 1'i *yt/ö/yt/y*, 1'i *yt/blin/ö/y*, 1'i *ö/zt/zt/zt/y*, 1'i *ö/zt/yt/zt/y*, 1'i *ö/zt/blin/zt/blin/zt/y*, 1'i *ö/yt/zt/bsizn/y*, 1'i *ö/yt/yt/y*, 1'i *ö/blin/ö/y*, 1'i *ö/ö/zt/yt/y*.

Öznesi eksiltilmiş ve fiil yüklemi çalkalanmamış 508 atasözü olan cümle, 31 farklı öge

dizimiyle kurulmuş. Dizi sıklıkları arasında bu atasözlerinin öge dizimleri şunlardır: 81'i *zt/y*, 69'u *zt/yt/y*, 65'i *zt/zt/y*, 64'ü *zt/blin/y*, 34'ü *zt/bsizn/y*, 34'ü *yt/bsizn/y*, 33'ü *blin/zt/y*, 29'u *yt/y*, 16'sı *blin/yt/y*, 14'ü *blin/y*, 8'i *zt/yt/bsizn/y*, 8'i *zt/zt/bsizn/y*, 7'si *yt/zt/y*, 6'sı *zt/blin/yt/y*, 6'sı *zt/blin/zt/y*, 5'i *yt/blin/y*, 4'ü *zt/zt/blin/y*, 4'ü *zt/zt/zt/y*, 3'ü *bsizn/y*, 3'ü *yt/yt/y*, 3'ü *zt/yt/zt/y*, 2'si *yt/zt/bsizn/y*, 2'si *blin/zt/ blin/zt/y*, 1'i *blin/yt/zt/y*, 1'i *zt/yt/blin/y*, 1'i *blin/zt/zt/y*, 1'i *yt/zt/zt/y*, 1'i *zt/zt/yt/y*, 1'i *Zt/blin/zt/blin/y*, 1'i *blin/yt/blin/yt/y*, 1'i *zt/zt/zt/yt/y*.

Öznesi eksiltilmemiş ve fiil yüklemi çalkalanmış 28 atasözü olan cümle, 16 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Dizi sıklıkları arasında bu atasözlerinin öge dizimleri şunlardır: 8'i *zt/ö/y/blin*, 3'ü *ö/y/zt*, 2'si *zt/y/ö*, 2'si *zt/y/ö/zt*, 2'si *zt/yt/y/ö*, 1'i *zt/ö/y/yt*, 1'i *ö/y/yt*, 1'i *yt/y/ö*, 1'i *ö/y/blin*, 1'i *bsizn/y/ö*, 1'i *zt/zt/y/ö*, 1'i *ö/blin/y/zt*, 1'i *ö/bsizn/y/yt*, 1'i *ö/ö/y/blin*, 1'i *ö/yt/y/yt*, 1'i *zt/zt/bsizn/y/ö*.

Öznesi eksiltilmiş ve fiil yüklemi çalkalanmış 15 atasözü olan cümle, 9 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Dizi sıklıkları arasında bu atasözlerinin öge dizimleri şunlardır: 4'ü *blin/y/zt*, 2'si *zt/y/blin*, 2'si *yt/y/zt*, 2'si *zt/zt/y/yt*, 1'i *zt/y/yt*, 1'i *blin/zt/y/zt*, 1'i *zt/blin/y/yt*, 1'i *zt/bsizn/y/zt*, 1'i *zt/y/zt*.

Öznesi eksiltilmemiş ve isim yüklemi çalkalanmamış 824 atasözü olan cümle, 11 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Dizi sıklıkları arasında bu atasözlerinin öge dizimleri şunlardır: 513'ü *ö/y*, 136'sı *yt/ö/y*, 89'u *zt/ö/y*, 40'ı *ö/zt/y*, 29'u *ö/yt/y*, 4'ü *ö/ö/y*, 4'ü *ö/ö/ö/y*, 4'ü *zt/yt/ö/y*, 3'ü *zt/zt/ö/y*, 1'i *ö/zt/yt/y*, 1'i *yt/zt/ö/y*.

Öznesi eksiltilmiş ve isim yüklemi çalkalanmamış 12 atasözü olan cümle, 3 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Dizi sıklıkları arasında bu atasözlerinin öge dizimleri şöyledir: 10'u *zt/y*, 1'i *y*, 1'i *zt/yt/y*.

Öznesi eksiltilmemiş ve isim yüklemi çalkalanmış 9 atasözü olan cümle, 3 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Dizi sıklıkları arasında bu atasözlerinin öge dizimleri şöyledir: 7'si *ö/y/zt*, 1'i *ö/y/ö*, 1'i *zt/y/ö*.

3.2. Dizi sıklığı bakımından öge dizimi kalıpları

Tek cümlelik Kazakça atasözlerinde tespit edilen öge dizim kalıplarının birleşik dizi sıklıklarına göre sıralanması şöyledir: **1.** *ö/y* (655) **2.** *zt/ö/y* (284) **3.** *yt/ö/y* (247) **4.** *ö/zt/y* (226) **5.** *ö/yt/y* (207) **6.** *blin/ö/y* (99) **7.** *zt/y* (91) **8.** *ö/blin/y* (81) **9.** *zt/yt/y* (70) **10.** *zt/zt/y* (65) **11.** *zt/blin/y* (64) **12.** *ö/bsizn/y* (63) **13.** *yt/bsizn/y* (34) *zt/bsizn/y* (34) **14.** *blin/zt/y* (33) **15.** *zt/yt/ö/y* (32) **16.** *yt/y* (29) **17.** *ö/zt/yt/y* (26) **18.** *zt/ö/yt/y* (24) **19.** *ö/zt/blin/y* (23) **20.** *zt/ö/zt/y* (20) **21.** *zt/ö/blin/y* (17) **22.** *blin/yt/y* (16) **23.** *ö/zt/bsizn/y* (15), *ö/yt/bsizn/y* (15) **24.** *blin/y* (14) **25.** *zt/ö/bsizn/y* (13), *ö/blin/zt/y* (13) **26.** *ö/zt/zt/y* (11) **27.** *ö/y/zt* (10) *zt/zt/ö/y* (10) **28.** *zt/zt/bsizn/y* (8), *zt/yt/bsizn/y* (8), *zt/ö/y/blin* (8) **29.** *ö/ö/y* (7), *yt/zt/y* (7), *ö/yt/zt/y* (7), *blin/ö/zt/y* (7) **30.** *zt/blin/zt/y* (6), *zt/blin/yt/y* (6) **31.** *yt/blin/y* (5), *ö/blin/yt/y* (5) **32.** *blin/y/zt* (4), *zt/zt/zt/y* (4), *zt/zt/blin/y* (4), *zt/blin/ö/y* (4), *ö/ö/ö/y* (4), *blin/yt/ö/y* (4) **33.** *bsizn/y* (3), *yt/yt/y* (3), *zt/y/ö* (3), *zt/yt/zt/y* (3), *yt/yt/ö/y* (3), *yt/ö/bsizn/y* (3), *ö/yt/blin/y* (3), *ö/zt/yt/bsizn/y* (3), **34.** *yt/y/zt* (2), *zt/y/blin* (2), *yt/zt/ö/y* (2), *zt/zt/y/yt* (2), *zt/yt/y/ö* (2), *zt/y/ö/zt* (2), *yt/zt/bsizn/y* (2), *yt/ö/zt/y* (2), *blin/zt/ö/y* (2), *blin/zt/blin/zt/y* (2), *zt/ö/zt/bsizn/y* (2) **35.** *zt/y/yt* (1), *zt/y/zt* (1), *ö/y/ö* (1), *ö/y/yt* (1), *yt/y/ö* (1), *ö/y/blin* (1), *(uu/uu)bsizn/y/ö* (1), *blin/yt/zt/y* (1), *blin/zt/y/zt* (1), *blin/zt/zt/y* (1), *ö/blin/ö/y* (1), *ö/blin/y/zt* (1), *ö/bsizn/y/yt* (1), *ö/ö/y/blin* (1), *ö/yt/y/yt* (1), *ö/yt/yt/y* (1), *yt/blin/ö/y* (1), *yt/ö/yt/y* (1), *yt/zt/zt/y* (1), *zt/blin/y/yt* (1), *zt/bsizn/y/zt* (1), *zt/ö/y/yt* (1), *zt/yt/blin/y* (1), *zt/zt/y/ö* (1), *zt/zt/yt/y* (1), *zt/yt/ö/bsizn/y* (1), *zt/ö/zt/yt/y* (1), *zt/ö/zt/blin/y* (1), *zt/ö/yt/blin/y* (1), *zt/ö/blin/zt/y* (1), *ö/zt/zt/zt/y* (1), *ö/zt/yt/zt/y* (1), *ö/yt/zt/bsizn/y* (1), *ö/ö/zt/yt/y* (1), *zt/zt/ö/bsizn/y* (1), *zt/blin/zt/blin/y* (1), *blin/yt/blin/yt/y* (1), *zt/zt/zt/yt/y* (1), *zt/zt/bsizn/y/ö* (1), *ö/zt/blin/zt/blin/zt/y* (1).

3.3. Öge sayısı bakımından öge dizimi kalıpları

Tek cümleden oluşan 2726 (%100) Kazakça atasözünün bir, iki, üç, dört, beş veya yedi ögeli olduğu belirlendi. Bir ögeli 1 (%0,037) atasözü doğal olarak sadece *yüklem*den (%0,93) oluşmaktadır.

İki ögeli 792 (%29,05) atasözü olan cümle 5 (%4,63) farklı öge dizimi kalıbıyla (*ö/y,zt/y, yt/y, blin/y,bsizn/y*) kurulmuş. Bunlardan *ö/y* ve *zt/y* öge dizimi kalıpları hem fiil yüklemli hem isim yüklemli atasözlerinde, *yt/y, blin/y* ve *bsizn/y* öge dizimi kalıpları ise yalnızca fiil yüklemli atasözlerinde tespit edilmiştir. Bu öge dizimi kalıplarının birleşik dizi sıklıkları şöyledir: 792 atasözünden 655'i [=142^f+513^j] *ö/y* dizimiyle, 91'i [=81^f+10^j] *zt/y* dizimiyle, 29'u *yt/y* dizimiyle, 14'ü *blin/y* dizimiyle ve 3'ü *bsizn/y* dizimiyle kurulmuştur.

Üç ögeli 1573 (%57,70) atasözü olan cümle 30 (%27,78) farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Bunlardan *zt/ö/y, yt/ö/y, ö/zt/y, ö/yt/y, zt/yt/y, ö/y/zt, ö/ö/y* ve *zt/y/ö* öge dizimi kalıpları hem fiil yüklemli hem isim yüklemli atasözlerinde, *diğer* öge dizim kalıpları ise ya fiil veya isim yüklemli atasözlerinde tespit edilmiştir. Bu öge dizimi kalıplarının birleşik dizi sıklıkları şöyledir: 1573 atasözünden 284'ü [=195^f+89^j] *zt/ö/y*, 247'si [=111^f+136^j] *yt/ö/y*, 226'sı [=186^f+40^j] *ö/zt/y*, 207'si [=178^f+29^j] *ö/yt/y*, 99'u *blin/ö/y*, 81'i *ö/blin/y*, 70'i [=69^f+1^j] *zt/yt/y*, 65'i *zt/zt/y*, 64'ü *zt/blin/y*, 63'ü *ö/bsizn/y*, 34'ü *zt/bsizn/y*, 34'ü *yt/bsizn/y*, 33'ü *blin/zt/y*, 16'sı *blin/yt/y*, 10'u [=3^f+7^j] *ö/y/zt*, 7'si *yt/zt/y*, 7'si [=3^f+4^j] *ö/ö/y*, 5'i *yt/blin/y*, 4'ü *blin/y/zt*, 3'ü [=2^f+1^j] *zt/y/ö*, 3'ü *yt/yt/y*, 2'si *zt/y/blin*, 2'si *yt/y/zt*, 1'i *zt/y/yt*, 1'i *zt/y/zt*, 1'i *ö/y/ö*, 1'i *ö/y/yt*, 1'i *yt/y/ö*, 1'i *ö/y/blin*, 1'i (*uu/uu*) *bsizn/y/ö* öge dizimi kalıbıyla kurulmuştur.

Dört ögeli 338 (%12,40) atasözü olan cümle 54 (%50) farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Bunlardan *zt/yt/ö/y, ö/zt/yt/y, zt/zt/ö/y, yt/zt/ö/y* ve *zt/zt/y/yt* öge dizimi kalıpları hem fiil yüklemli hem isim yüklemli atasözlerinde, *diğer* öge dizim kalıpları ise ya fiil ya da isim yüklemli atasözlerinde tespit edilmiştir. Bu öge dizimi kalıplarının dizi sıklıkları şöyledir: 338 atasözünden 32'si [=28+4^j] *zt/yt/ö/y*, 26'sı [=25+1^j] *ö/zt/yt/y*, 24'ü *zt/ö/yt/y*, 23'ü *ö/zt/blin/y*, 20'si *zt/ö/zt/y*, 17'si *zt/ö/blin/y*, 15'i *ö/yt/bsizn/y*, 15'i *ö/zt/bsizn/y*, 13'ü *ö/blin/zt/y*, 13'ü *zt/ö/bsizn/y*, 11'i *ö/zt/zt/y*, 10'u [=7+3^j] *zt/zt/ö/y*, 8'i *zt/ö/y/blin*, 8'i *zt/yt/bsizn/y*, 8'i *zt/zt/bsizn/y*, 7'si *blin/ö/zt/y*, 7'si *ö/yt/zt/y*, 6'sı *zt/blin/yt/y*, 6'sı *zt/blin/zt/y*, 5'i *ö/blin/yt/y*, 4'ü *blin/yt/ö/y*, 4'ü *ö/ö/ö/y*, 4'ü *zt/blin/ö/y*, 4'ü *zt/zt/blin/y*, 4'ü *zt/zt/zt/y*, 3'ü *ö/yt/blin/y*, 3'ü *yt/ö/bsizn/y*, 3'ü *yt/yt/ö/y*, 3'ü *zt/yt/zt/y*, 2'si *blin/zt/ö/y*, 2'si *yt/ö/zt/y*, 2'si *yt/zt/bsizn/y*, 2'si *zt/y/ö/zt*, 2'si *zt/yt/y/ö*, 2'si *zt/zt/y/yt*, 2'si [=1+1^j] *yt/zt/ö/y*, 1'i *blin/yt/zt/y*, 1'i *blin/zt/y/zt*, 1'i *blin/zt/zt/y*, 1'i *ö/blin/ö/y*, 1'i *ö/blin/y/zt*, 1'i *ö/bsizn/y/yt*, 1'i *ö/ö/y/blin*, 1'i *ö/yt/y/yt*, 1'i *ö/yt/yt/y*, 1'i *yt/blin/ö/y*, 1'i *yt/ö/yt/y*, 1'i *yt/zt/zt/y*, 1'i *zt/blin/y/yt*, 1'i *zt/bsizn/y/zt*, 1'i *zt/ö/y/yt*, 1'i *zt/yt/blin/y*, 1'i *zt/zt/y/ö* ve 1'i *zt/zt/yt/y* öge dizimi kalıbıyla kurulmuştur.

Beş ögeli 21 (0,77) atasözü olan cümle 17 (%15,74) farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş. Bu öge dizimi kalıplarının hepsi fiil yüklemli atasözlerinde tespit edilmiştir. Bu öge dizimi kalıplarının dizi sıklıkları şöyledir: 21 atasözünden 3'ü *ö/zt/yt/bsizn/y*, 2'si *zt/ö/zt/bsizn/y*, 2'si *blin/zt/ blin/zt/y*, 1'i *zt/yt/ö/bsizn/y*, 1'i *zt/ö/zt/yt/y*, 1'i *zt/ö/zt/blin/y*, 1'i *zt/ö/yt/blin/y*, 1'i *zt/ö/blin/zt/y*, 1'i *ö/zt/zt/zt/y*, 1'i *ö/zt/yt/zt/y*, 1'i *ö/yt/zt/bsizn/y*, 1'i *ö/ö/zt/yt/y*, 1'i *zt/zt/ö/bsizn/y*, 1'i *zt/blin/zt/blin/y*, 1'i *blin/yt/blin/yt/y*, 1'i *zt/zt/zt/yt/y*, 1'i *zt/zt/bsizn/y/ö* öge dizimindedir.

Yedi ögeli 1 (0,037) atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözünün de öge dizim kalıbı (%0,93) şöyledir: *ö/zt/blin/zt/blin/zt/y*.

En fazla öge dizimi kalıbı çeşitliliği, 54'le 4 ögeli kalıplarda görülür. Onu sırasıyla 30 öge dizimi kalıbı çeşitliliğiyle 3 ögeli, 17 öge dizimi kalıbı çeşitliliğiyle dört ögeli, 5 öge dizimi kalıbı çeşitliliğiyle 2 ögeli ve 1'er öge dizimi kalıplarıyla 1 ve 7 ögeli kalıplar izler. Dizi (paradigma) - öge dizimi kalıbı (sentagma) oranında ise ilk sırayı 2 ögeli söz dizim kalıpları

almakta. 792 atasözü 2 ögeli 5 öge dizim kalıbıyla, 1573 atasözü 3 ögeli 30 öge dizim kalıbıyla, 338 atasözü 4 ögeli 54 öge dizim kalıbıyla, 21 atasözü 5 ögeli 17 öge dizimi kalıbıyla ve 2 atasözü 1'er ögeli 2 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş.

Öznesi eksiltilmemiş ve fiil yüklemi çalkalanmamış atasözleri 49, öznesi eksiltilmiş ve fiil yüklemi çalkalanmamış atasözleri 31, öznesi eksiltilmemiş ve fiil yüklemi çalkalanmış atasözleri 16, öznesi eksiltilmiş ve fiil yüklemi çalkalanmış atasözleri 9, öznesi eksiltilmemiş ve isim yüklemi çalkalanmamış atasözleri 11, öznesi eksiltilmiş ve isim yüklemi çalkalanmamış atasözleri 3 ve öznesi eksiltilmemiş ve isim yüklemi çalkalanmış atasözleri 3 farklı öge dizimi kalıbıyla kurulmuş.

14 öge dizimi kalıbı, (ö/y ve zt/y; zt/ö/y, yt/ö/y, ö/zt/y, ö/yt/y, zt/yt/y, ö/y/zt, ö/ö/y, zt/y/ö, zt/yt/ö/y, ö/zt/yt/y, zt/zt/ö/y ve yt/zt/ö/y) hem fiil hem de isim yüklemli atasözlerinin kuruluşunda, 91 öge dizimi kalıbı (yt/y, blin/y, bsizn/y, blin/ö/y, ö/blin/y, zt/zt/y, zt/blin/y, ö/bsizn/y, zt/bsizn/y, yt/bsizn/y, blin/zt/y, blin/yt/y, yt/zt/y, yt/blin/y, blin/y/zt, yt/yt/y, zt/y/blin, yt/y/zt, zt/y/yt, zt/y/zt, ö/y/yt, yt/y/ö, ö/y/blin, (uu/uu) bsizn/y/ö, zt/ö/yt/y, ö/zt/blin/y, zt/ö/zt/y, zt/ö/blin/y, ö/yt/bsizn/y, ö/zt/bsizn/y, ö/blin/zt/y, zt/ö/bsizn/y, ö/zt/zt/y, zt/ö/y/blin, zt/yt/bsizn/y, zt/zt/bsizn/y, blin/ö/zt/y, ö/yt/zt/y, zt/blin/yt/y, zt/blin/zt/y, ö/blin/yt/y, blin/yt/ö/y, zt/blin/ö/y, zt/zt/blin/y, zt/zt/zt/y, ö/yt/blin/y, yt/ö/bsizn/y, yt/yt/ö/y, zt/yt/zt/y, blin/zt/ö/y, yt/ö/zt/y, yt/zt/bsizn/y, zt/y/ö/zt, zt/yt/y/ö, zt/zt/y/yt, blin/yt/zt/y, blin/zt/y/zt, blin/zt/zt/y, ö/blin/ö/y, ö/blin/y/zt, ö/bsizn/y/yt, ö/ö/y/blin, ö/yt/y/yt, ö/yt/yt/y, yt/blin/ö/y, yt/ö/yt/y, yt/zt/zt/y, zt/blin/y/yt, zt/bsizn/y/zt, zt/ö/y/yt, zt/yt/blin/y, zt/zt/y/ö, zt/zt/yt/y, ö/zt/yt/bsizn/y, zt/ö/zt/bsizn/y, blin/zt/ blin/zt/y, zt/yt/ö/bsizn/y, zt/ö/zt/yt/y, zt/ö/zt/blin/y, zt/ö/yt/blin/y, zt/ö/blin/zt/y, ö/zt/zt/zt/y, ö/zt/yt/zt/y, ö/yt/zt/bsizn/y, ö/ö/zt/yt/y, zt/zt/ö/bsizn/y, zt/blin/zt/blin/y, blin/yt/blin/yt/y, zt/zt/zt/yt/y, zt/zt/bsizn/y/ö, ö/zt/blin/zt/blin/zt/y) yalnız fiil yüklemli atasözlerinin kuruluşunda, 3 öge dizimi kalıbı (y, ö/y/ö, ve ö/ö/ö/y) ise yalnız isim yüklemli atasözlerinin kuruluşunda belirlendi.

3.4. Aynı ögelerle kurulan ancak çalkalanmadan dolayı farklı dizilişteki öge dizimi kalıpları

Tek cümlelik Kazakça atasözlerinde belirlenen 108 öge dizimi kalıbı kendi içinde öge dizimi değişik kalıbı olanlar ve öge dizimi değişik kalıbı olmayanlar biçiminde iki ana gruba ayrılabilir. Öge dizimi değişik olanlar da kendi içinde her iki temel ögenin bağımsız dil birimi olarak bulunduğu ve temel ögelerden yalnızca yüklem bulduğu alt kümeler şeklinde sınıflandırılabilir.

91 öge dizimi kalıbının grup grup aynı ögelerin çalkalanmasıyla oluşmuş öge dizimi kalıbı değişikleri vardır. Aynı ögelerin çalkalanmasıyla oluşan öge dizimi kalıbı değişikleri, 27 küme içinde toplanır. 17 öge dizimi kümesinde cümlelerin temel ögelerinden özne ve yüklem her ikisi de bulunurken, 10 öge dizimi kümesinde sadece yüklem vardır.

Cümlelerin temel ögelerinden özne ve yüklem her ikisinin de bulunduğu öge dizimi kümeleri ve bu kümelerdeki öge dizimi kalıbı değişikleri şunlardır:

Temel ögelerin yanında bir tümleyici öge bulunan 4 öge dizimi kümesi belirlendi. Bunlar: 1. *ZT-Ö-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 523 cümle kurulmuş. Yüklemelerinin söz türüne göre bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: Fiil yüklemli: I. zt/ö/y (195), II. ö/zt/y (187), III. ö/y/zt (3) IV. zt/y/ö (1); İsim yüklemli: I. zt/ö/y (89), II. ö/zt/y (40), III. ö/y/zt (7), IV. zt/y/ö (1). Fiil ve isim yüklemli birlikte değerlendirildiğinde öge dizi sıklıkları şöyledir: I. zt/ö/y (284), II. ö/zt/y (226), III. ö/y/zt (10), IV. zt/y/ö (3); 2. *YT-Ö-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 456 cümle kurulmuş. Yüklemelerinin söz türüne göre bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: Fiil yüklemli: I. ö/yt/y (178), II. yt/ö/y (111), III. ö/y/yt (1), IV. yt/y/ö (1); İsim yüklemli: I. yt/ö/y (136); II. ö/yt/y (29). Fiil ve isim yüklemli birlikte değerlendirildiğinde öge dizi

sıklıkları şöyledir: I. yt/ö/y (247), I. ö/yt/y (207), III. ö/y/yt (1), IV. yt/y/ö (1); 3. *BLİN-Ö-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 3 farklı öge dizimi kalıbıyla 181 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. blin/ö/y (99), II. ö/blin/y (81), III. ö/y/blin (1); 4. *Ö-BSİZN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 64 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. ö/bsizn/y (63), II. bsizn/y/ö (1).

Temel ögelerin yanında farklı iki tümleyici öge bulunan 5 öge dizimi kümesi belirlendi. Bunlar: 1. *ZT-YT-Ö-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 8 farklı öge dizimi kalıbıyla 96 cümle kurulmuş. Yüklemelerinin söz türüne göre bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: Fiil yüklemli: I. zt/yt/ö/y (28), II. ö/zt/yt/y (25), III. zt/ö/yt/y (24), IV. ö/yt/zt/y (7), V. yt/ö/zt/y (2), VI. yt/zt/ö/y (1), VII. zt/yt/y/ö (2), VIII. zt/ö/y/yt (1); İsim yüklemli: I. zt/yt/ö/y (4), II. ö/zt/yt/y (1), III. yt/zt/ö/y (1). Fiil ve isim yüklemli birlikte değerlendirildiğinde öge dizi sıklıkları şöyledir: I. zt/yt/ö/y (32), II. ö/zt/yt/y (26), III. zt/ö/yt/y (24), IV. ö/yt/zt/y (7), V. yt/ö/zt/y (2), VI. yt/zt/ö/y (2), VII. zt/yt/y/ö (2), VIII. zt/ö/y/yt (1); 2. *Ö-ZT-BLİN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 8 farklı öge dizimi kalıbıyla 75 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. ö/zt/blin/y (23), II. zt/ö/blin/y (17), III. ö/blin/zt/y (13), IV. zt/ö/y/blin (8), V. blin/ö/zt/y (7), VI. zt/blin/ö/y (4), VII. blin/zt/ö/y (2), VIII. ö/blin/y/zt (1); 3. *Ö-ZT-BSİZN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 28 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. ö/zt/bsizn/y (15), II. zt/ö/bsizn/y (13); 4. *Ö-YT-BSİZN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 3 farklı öge dizimi kalıbıyla 19 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. ö/yt/bsizn/y (15), II. yt/ö/bsizn/y (3), III. ö/bsizn/y/yt (1); 5. *Ö-BLİN-YT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 13 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. ö/blin/yt/y (5), II. blin/yt/ö/y (4), III. ö/yt/blin/y (3), IV. yt/blin/ö/y (1).

Temel ögelerin yanında farklı üç tümleyici öge bulunan bir öge dizimi kümesi belirlendi. Bu: 1. *Ö-YT-ZT-BSİZN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 3 farklı öge dizimi kalıbıyla 5 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. ö/zt/yt/bsizn/y (3), II. zt/yt/ö/bsizn/y (1), III. ö/yt/zt/bsizn/y (1).

Her iki temel ögenin bulunduğu ve bir ögenin iki defa yer aldığı 7 öge dizimi kümesi belirlendi. Bunlar: 1. *Ö-Ö-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 8 cümle kurulmuş. Yüklemelerinin söz türüne göre bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: *Fiil yüklemli*: I. ö/ö/y (3), *İsim yüklemli*: I. ö/ö/y (4), II. ö/y/ö (1). Fiil ve isim yüklemli birlikte değerlendirildiğinde öge dizi sıklıkları şöyledir: I. ö/ö/y (7), II. ö/y/ö (1); 2. *Ö-Ö-BLİN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 2 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. ö/blin/ö/y (1), II. ö/ö/y/blin (1); 3. *YT-YT-Ö-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 6 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. yt/yt/ö/y (3), II. yt/ö/yt/y (1), III. ö/yt/yt/y (1), IV. ö/yt/y/yt (1); 4. *ZT-Ö-ZT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 5 farklı öge dizimi kalıbıyla 44 cümle kurulmuş. Yüklemelerinin söz türüne göre bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: *Fiil yüklemli*: I. zt/ö/zt/y (20), II. ö/zt/zt/y (11), III. zt/zt/ö/y (7), IV. zt/y/ö/zt (2), V. zt/zt/y/ö (1); *İsim yüklemli*: III. zt/zt/ö/y (3). Fiil ve isim yüklemli birlikte değerlendirildiğinde öge dizi sıklıkları şöyledir: I. zt/ö/zt/y (20), II. ö/zt/zt/y (11), III. zt/zt/ö/y (10), IV. zt/y/ö/zt (2), V. zt/zt/y/ö (1); 5. *ZT-Ö-ZT-BSİZN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 3 farklı öge dizimi kalıbıyla 4 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. zt/ö/zt/bsizn/y (2), II. zt/zt/ö/bsizn/y (1), III. zt/zt/bsizn/y/ö (1); 6. *Ö-YT-ZT-ZT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge

dizimi kalıbıyla 2 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/ö/zt/yt/y* (1), II. *ö/zt/yt/zt/y* (1); 7. *Ö-ZT-ZT-BLİN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 2 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/ö/zt/blin/y* (1), II. *zt/ö/blin/zt/y* (1);

Cümlelerin temel ögelerinden sadece yüklem bulduğu öge dizimi kümeleri ve bu kümelerdeki öge dizimi kalıbı değişimleri de şunlardır:

Temel ögelerden yüklem yanında farklı iki tümleyici öge bulunan üç öge dizimi kalıbı kümesi belirlendi. Bunlar: 1. *ZT-BLİN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 103 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/blin/y* (64), II. *blin/zt/y* (33), III. *zt/y/blin* (2), IV. *blin/y/zt* (4); 2. *BLİN-YT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 21 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *blin/yt/y* (16), II. *yt/blin/y* (5); 3. *ZT-YT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 80 cümle kurulmuş. Yüklem türüne göre bu öge dizim kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: Fiil yüklemli: I. *zt/yt/y* (69), II. *yt/zt/y* (7), III. *yt/y/zt* (2), IV. *zt/y/yt* 1; İsim yüklemli: I. *zt/yt/y* (1). Fiil ve isim yüklemli birlikte değerlendirildiğinde öge dizi sıklıkları şöyledir: I. *zt/yt/y* (70), II. *yt/zt/y* (7), III. *yt/y/zt* (2), IV. *zt/y/yt* (1).

Yüklem yanında farklı üç tümleyici öge bulunan iki öge dizimi kümesi belirlendi. Bunlar: 1. *ZT-YT-BSİZN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 10 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/yt/bsizn/y* (8), II. *yt/zt/bsizn/y* (2); 2. *ZT-BLİN-YT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 9 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/blin/yt/y* (6), II. *blin/yt/zt/y* (1), III. *zt/yt/blin/y* (1), IV. *zt/blin/y/yt* (1).

Temel ögelerden yüklem bulunduğu ve tümleçlerden birinin iki defa yer aldığı dört öge dizimi kalıbı kümesi belirlendi. Bunlar: 1. *ZT/ZT/Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 66 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/zt/y* (65), II. *zt/y/zt* (1); 2. *ZT-BLİN-ZT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 12 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/blin/zt/y* (6), II. *zt/zt/blin/y* (4), III. *blin/zt/zt/y* (1), IV. *blin/zt/y/zt* (1); 3. *ZT-ZT-BSİZN-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 9 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/zt/bsizn/y* (8), II. *zt/bsizn/y/zt* (1); 4. *ZT-YT-ZT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 4 farklı öge dizimi kalıbıyla 7 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *zt/yt/zt/y* (3), II. *zt/zt/yt/y* (1), III. *yt/zt/zt/y* (1), IV. *zt/zt/y/yt* (2).

Temel ögelerden yüklem bulunduğu ve iki farklı ögenin ikişer defa yer aldığı bir öge dizimi kalıbı kümesi belirlendi. Bu: 1. *BLİN-ZT-BLİN-ZT-Y kümesi*: Bu ögelerin çalkalanmasıyla oluşan 2 farklı öge dizimi kalıbıyla 3 cümle kurulmuş. Bu öge dizimi kalıpları ve dizi sıklıkları şu şekildedir: I. *blin/zt/blin/zt/y* (2), II. *zt/blin/zt/blin/y* (1).

Aynı ögelerle kurulma bakımından öge dizimi kalıbı değişkesi bulunmayan 15 öge dizimi kalıbı belirlenmiştir. Bunlardan *y*, *zt/ö/yt/blin/y*, *ö/zt/zt/zt/y*, *ö/ö/zt/yt/y*, *zt/zt/zt/yt/y*, *blin/yt/blin/yt/y* ve *ö/zt/blin/zt/blin/zt/y* öge dizimi kalıplarının dizi sıklığı 1'dir. Sadece yüklemden oluşan öge dizimi dışındakilerin öge dizimi kalıbı değişkesinin bulunmaması, belki de dizi sıklıklarının 1 olmasıyla ilgilidir.

Dizi sıklığı 1'in üstünde olup öge dizim kalıbı değişkesi bulunmayan öge dizimi kalıplarının ayırıcı özelliği iki veya üç farklı ögeyle kurulmuş olmalarıdır. İki farklı ögeyle kurulup öge dizimi kalıbı değişkesi bulunmayan öge dizimleri \bar{o}/y (655) [=142+513] \bar{z}/y (91)

[=81+10 \bar{y}/y (29), *blin/y* (14), *bsizn/y* (3), *yt/yt/y* (3), *ö/ö/ö/y* (4), *zt/zt/zt/y* (4)]'dir. Üç farklı ögeyle kurulup öge dizimi kalıbı değişkesi bulunmayan öge dizilişleri *yt/bsizn/y* (34) ve *zt/bsizn/y* (34)'dir.

3.5. Kazakça atasözlerinde öge dizimi eğilimleri ve ölçünlü öge dizimi kalıbı tasarımları

Dil tipolojileri çalışmalarında, diller tercih ettikleri öge dizimi bakımından *Ö/N/Y*, *Ö/Y/N*, *N/Ö/Y*, *N/Y/Ö*, *Y/Ö/N* ve *Y/N/Ö* dilleri olarak (Greenberg 1962; Comrie 2005, 114; Huber 2008, 236) sınıflandırılır. Bu sınıflandırmada, Türk dilinin ölçünlü öge dizimi kalıbının *Ö/N/Y* olduğu (Greenberg 1962, 63) varsayılır. Ayrıca çalkalayan dil olması sebebiyle Türk dilinde *Ö/Y/N*, *N/Ö/Y*, *N/Y/Ö*, *Y/Ö/N* ve *Y/N/Ö* öge dizimiyle de cümleler kurulabileceği öngörülmüştür.

Cümlede özne ve yüklem varlığı cümle kurucunun tasarrufunda değildir. Nesne tümlecinin varlığı ise bazı dillerde (msl. İngilizce) cümle kurucunun tasarrufunda değilken, bazı dillerde (msl. Türkçe) cümle kurucunun tasarrufundadır. Ayrıca öznenin cümle varlığı bazı dillerde ancak bağımsız biçim birimleriyle işaretlenirken, bazı dillerde aynı anda hem bağımsız hem bağımlı biçim birimleriyle bazen de sadece bağımlı biçim birimle işaretlenebilmektedir. İşte bağımlı biçim birimlerle de işaretlenebilen dillerde, özne, cümle kurucunun tasarrufuna bağlı olarak cümlede bağımsız biçim birim biçiminde de yer alabilmektedir.

Bu cümleden bir dilinin öge dizimi eğiliminin belirlenmesi, başka diller için geçerli olan söz dizimsel ölçütlere göre değil, kendi söz dizimsel özellikleri dikkate alınarak belirlenecek ölçütlere göre belirlenmelidir. Yukarıda verilen öge dizim kalıpları özne, yüklem ve nesne tümlecinin bağımsız biçim birim olarak dil kullanıcısının tasarrufu dışında cümlede yer aldığı dillerin öge dizim eğilimlerini belirlemek için yeterli olabilir. Ancak bu öge dizimi kalıpları özne ve nesne tümlecinin cümlede bağımsız dil birimi olarak varlığı cümle kurucunun tasarrufunda olduğu Türk dili gibi dillerdeki öge dizimlerini ve tercihlerini sağlıklı belirlemede yeterli olacağı şüphelidir. Yalnızca özne, yüklem ve nesne tümleci bulunan cümlelerin öge dizim eğilimleri dikkate alınarak, özne ve nesne tümlecinin bağımsız dil birimi olarak cümledeki varlığı cümle kurucunun tasarrufunda olduğu dillerin, özelde Türk dilinin ve onun bir türü olan Kazakçanın öge dizim eğilimini belirlemede kapsayıcı olmayacaktır.

Tek cümleden oluşan Kazakça atasözlerindeki öge dizimi eğilimleri, kendi söz dizimsel özellikleri dikkate alındığında şu sonuçlar çıkmaktadır:

Tek cümlelik Kazakça atasözlerinde iki farklı ögeyle kurulmuş iki ögeli öge dizim kalıpları *ö/y* (655), *zt/y* (91), *yt/y* (29), *blin/y* (14) ve *bsizn/y* (3)'dir. Çözümlenen 2726 tek cümlelik atasözleri arasında, bu öge dizim kalıplarının çalkalamayla oluşabilecek *y/ö*, *y/zt*, *y/yt*, *y/blin* ve *y/bsizn* öge dizim kalıbı değişkelerine rastlanmadı. Aynı durum iki farklı ögeyle kurulan ancak yüklem dışındaki ögenin iki veya üç defa tekrar edildiği *yt/yt/y* (3), *ö/ö/ö/y* (4), *zt/zt/zt/y* (4) öge dizimi kalıpları için de geçerlidir.

İki farklı ögeyle, iki ögeli cümle olarak kurulan Kazakça tek cümlelik atasözlerinde yüklem sürekli cümlede sonundadır. Bağımsız dil birimi olarak cümlede yer alması cümle kurucunun tasarrufunda olan ögeler ise cümlede başındadır. Bu bilgilerden yola çıkılarak iki farklı ögeyle kurulan özellikle iki ögeli Kazakça atasözleri için, ölçünlü öge dizimi kalıbının temel ögelerle kurulanlarda *Ö/Y* ve yüklem yanında bir tümleçle kurulanlarda *N/Y* olduğu söylenebilir.

Cümlede temel ögeleri özne ve yüklem yanında bir tümleyici ögeyle kurulan *Ö-ZT-Y* kümesindeki (523,%100) öge dizimi kalıbı değişkeleri ve genel dizi sıklıkları I. *zt/ö/y* (284, %54,30), II. *ö/zt/y* (226, %43,21), III. *ö/y/zt* (10, %1,91), IV. *zt/y/ö* (3, %0,58); *Ö-YT-Y* kümesindeki (456, %100) öge dizimi kalıbı değişkeleri ve genel dizi sıklıkları I. *yt/ö/y* (247, %54,17), II. *ö/yt/y* (207, %45,39), III. *ö/y/yt* (1, %0,22), IV. *yt/y/ö* (1, %0,22); *Ö-BLİN-Y*

kümesindeki (181, %100) öge dizimi kalıbı değişkeleri ve genel dizi sıklıkları I. *blin/ö/y* (99, %54,70), II. *ö/blin/y* (81, %45,75), III. *ö/y/blin* (1, %0,55) ve *Ö-BSİZN-Y* kümesindeki (64, %100) öge dizimi kalıbı değişkeleri ve genel dizi sıklıkları I. *ö/bsizn/y* (63, %98,44), II. *bsizn/y/ö* (1, %1,56) biçimindedir.

Her kümede sıklığı en yüksek olan öge dizimi kalıbı değişkeleri *zt/ö/y* (284, %54,30); *yt/ö/y* (247, %54,17), *blin/ö/y* (99, %54,70) ve *ö/bsizn/y* (63, %98,44)'dir. Kendi kümesinde dizi sıklığı en yüksek olan bu öge dizim kalıplarından *zt/ö/y*, *yt/ö/y* ve *blin/ö/y* öge dizimi kalıplarında, ilk öge görüldüğü üzere özne değil zarf tümleci, yer tümleci veya belirtili nesne tümlecidir. Özne sadece *ö/bsizn/y* diziminde ilk ögedir.

Dizi sıklığı en yüksek yukarıdaki gibi üç ögeli öge dizim kalıplarında görülen cümleye özneyle başlamama eğilimi, incelenen tek cümlelik bütün atasözleri dikkate alındığında da ortaya çıkmaktadır. İncelenen 2726 tek cümlelik atasözünün 2191'inde (%80,37) özne bağımsız bir dil birimi olarak bulunur. Özne, bağımsız bir dil birimi olarak bulunduğu 2191 cümleden 667'sinde, yüklem cümle başına çalkalanma kısıtlılığından dolayı zorunlu olarak cümle ilk ögesidir. Zorunlu ilk öge olduğu öge dizim kalıpları *ö/y* (655), *ö/ö/y* (7), *ö/ö/ö/y* (4) ve *ö/y/ö* (1)'dir. Geriye kalan 1523 (%100) cümleden 721'inde (%47,34) cümleye özneyle başlanmış [1. *ö/zt/y* (226), 2. *ö/yt/y* (207), 3. *ö/blin/y* (81), 4. *ö/bsizn/y* (63), 5. *ö/zt/yt/y* (26), 6. *ö/zt/blin/y* (23), 7. *ö/yt/bsizn/y* (15), 8. *ö/zt/bsizn/y* (15), 9. *ö/blin/zt/y* (13), 10. *ö/zt/zt/y* (11), 11. *ö/y/zt* (10), 12. *ö/yt/zt/y* (7), 13. *ö/blin/yt/y* (5), 14. *ö/yt/blin/y* (3), 15. *ö/zt/yt/bsizn/y* (3), 16. *ö/y/blin* (1), 18. *ö/y/yt* (1), 19. *ö/blin/ö/y* (1), 20. *ö/blin/y/zt* (1), 21. *ö/bsizn/y/yt* (1), 22. *ö/ö/y/blin* (1), 23. *ö/yt/y/yt* (1), 24. *ö/yt/yt/y* (1), 25. *ö/ö/zt/yt/y* (1), 26. *ö/yt/zt/bsizn/y* (1), 27. *ö/zt/yt/zt/y* (1), 28. *ö/zt/zt/zt/y* (1), 29. *ö/zt/blin/zt/blin/zt/y* (1)], 803'ünde (%52,66) ise cümleye özneyle başlanmamış [1. *zt/ö/y* (284), 2. *yt/ö/y* (247), 3. *blin/ö/y* (99), 4. *zt/yt/ö/y* (32), 5. *zt/ö/yt/y* (24), 6. *zt/ö/zt/y* (20), 7. *zt/ö/blin/y* (17), 8. *zt/ö/bsizn/y* (13), 9. *zt/zt/ö/y* (10), 10. *zt/ö/y/blin* (8), 11. *blin/ö/zt/y* (7), 12. *blin/yt/ö/y* (4), 13. *zt/blin/ö/y* (4), 14. *yt/ö/bsizn/y* (3), 15. *yt/yt/ö/y* (3), 16. *zt/y/ö* (3), 17. *blin/zt/ö/y* (2), 18. *yt/ö/zt/y* (2), 19. *yt/zt/ö/y* (2), 20. *zt/ö/zt/bsizn/y* (2), 21. *zt/y/ö/zt* (2), 22. *zt/yt/y/ö* (2), 23. *bsizn/y/ö* (1), 24. *yt/blin/ö/y* (1), 25. *yt/ö/yt/y* (1), 26. *yt/y/ö* (1), 27. *zt/ö/blin/zt/y* (1), 28. *zt/ö/y/yt* (1), 29. *zt/ö/yt/blin/y* (1), 30. *zt/ö/zt/blin/y* (1), 31. *zt/ö/zt/yt/y* (1), 32. *zt/yt/ö/bsizn/y* (1), 33. *zt/zt/bsizn/y/ö* (1), 34. *zt/zt/ö/bsizn/y* (1), 35. *zt/zt/y/ö* (1)].

Özellikle çalkalayan dillerde, ölçünlü öge dizimi, kurulan cümlelerdeki öge dizimlerinin dizi sıklıkları dikkate alınarak varsayılsa gerek. Tek cümlelik Kazakça atasözlerinde yüklem %98,09 oranında öge diziminin sonunda olduğu ve öznenin bağımsız dil birimi olarak bulunduğu cümlelerde, cümleye %52,66 oranında özne dışında bir ögeyle başladığı çözümlenmeler sonunda belirlendi. Bu bilgilerle tasarlanacak öznenin de bağımsız biçim birim olarak yer aldığı ölçünlü üç ögeli bir öge diziminde yüklem sonda, özne ise onun öncesinde, tümleç ise cümle ilk ögesidir. Sonuçta da temel öğelerin yanında bir tümleçle kurulan Kazakça tek cümlelik atasözlerinin söz dizimi eğiliminin *N/Ö/Y* diziminden yana olduğu görülür. Ölçünlü öge dizimi, tercihe göre belirleniyorsa, temel öğelerin yanında bir tümleçle kurulan Kazakça tek cümlelik atasözlerinin ölçünlü öge dizimi *N/Ö/Y*'dir.

Temel öğelerin yanında farklı iki tümleyici öge bulunan 5 öge dizimi kümesinden. *ZT-YT-Ö-Y*'de en yüksek dizi sıklığı *zt/yt/ö/y* (32) öge dizimi kalıbında, *Ö-ZT-BLİN-Y*'de en yüksek dizi sıklığı *ö/zt/blin/y* (23) öge dizimi kalıbında, *Ö-ZT-BSİZN-Y*'de en yüksek dizi sıklığı *ö/zt/bsizn/y* (15) öge dizimi kalıbında, *Ö-YT-BSİZN-Y*'de en yüksek dizi sıklığı *ö/yt/bsizn/y* (15) öge dizimi kalıbında ve *Ö-BLİN-YT-Y*'de en yüksek dizi sıklığı *ö/blin/yt/y* (5) öge dizimi kalıbındadır. Dizi sıklığı dikkate alındığında temel öğelerin yanında farklı iki tümleçle kurulan Kazakça atasözlerinde öge dizimi tercihinin *Ö/N/N/Y*'den yana olduğu görülür.

Temel ögelerin yanında farklı üç tümleyici öge bulunan tek öge dizimi kümesi olan *Ö-YT-ZT-BSİZN-Y'de* en yüksek dizi sıklığı *ö/zt/yt/bsizn/y* (3) öge dizimi kalıbındadır. Dizi sıklığı dikkate alındığında temel ögelerin yanında farklı üç tümleçle kurulan Kazakça atasözlerinde öge dizimi tercihi *Ö/N/N/Y*'den yanadır.

Temel ögelerden yüklem yanında farklı iki tümleç bulunan öge dizimi kalıbı kümelerinden *ZT-BLİN-Y'de* en yüksek dizi sıklığı *zt/blin/y* (64) öge dizimi kalıbında, *BLİN-YT-Y'de* en yüksek dizi sıklığı *blin/yt/y* (16) öge dizimi kalıbında ve *ZT-YT-Y'de* en yüksek dizi sıklığı *zt/yt/y* (70) öge dizimi kalıbındadır. Dizi sıklığı dikkate alındığında temel ögelerden yüklem yanında farklı iki tümleçle kurulan Kazakça atasözlerinde öge dizimi tercihinin *N/N/Y*'den yana olduğu görülür.

Temel ögelerden yüklem yanında farklı üç tümleç bulunan öge dizimi kalıbı kümelerinden *ZT-YT-BSİZN-Y'de* en yüksek dizi sıklığı *zt/yt/bsizn/y* (8) öge dizimi kalıbında, ve *ZT-BLİN-YT-Y'de* en yüksek dizi sıklığı *zt/blin/yt/y* (6) öge dizimi kalıbındadır. Dizi sıklığı dikkate alındığında temel ögelerden yüklem yanında farklı üç tümleçle kurulan Kazakça atasözlerinde öge dizimi tercihinin *N/N/Y*'den yana olduğu görülür.

4. Sonuç

Kazakların sezgisel dil bilgisi bilgileriyle ortak olarak kurdukları 2726 tek cümlelik atasözünün öge ve öge dizimi kalıbı incelemesi neticesinde, ortak kurulan cümlelerin %69 oranında fiil, %31 oranında isim yüklemli olduğu ve yüklemi çalkalanmayan cümlelerin %98,09, çalkalanan cümlelerin ise %1,91 oranında olduğu belirlenmiştir.

Çözümlenen atasözleri içinde, öznenin bağımsız dil birimi olarak var olduğu cümleler %80,34, var olmadığı cümleler ise %19,66 oranındadır. Fiil yüklemli cümlelerde (%27,86), isim yüklemli cümlelere göre (%1,42) özne eksiltme oranı, dikkati çekecek ölçüde yüksektir.

Atasözleri eş zamanlı ve art zamanlı aynı dili konuşanların ortak cümleleri olduğu için kişiler, atasözlerinin öge dizimlerine müdahale etmezler. Bundan dolayı çalkalayan bir dilin ölçünlü öge diziminin belirlenmesinde atasözleri önemli bir malzeme olsa gerek. Bu bağlamda, tek cümlelik Kazakça atasözlerinden temel ögelerle kurulanlarında öge dizim tercihinin *Ö/Y* öge dizimi kalıbından yana, yüklem yanında bir tümleçle kurulanlarda *N/Y* öge dizimi kalıbından yana, temel ögelerin yanında bir tümleçle kurulanlarda *N/Ö/Y* öge dizimi kalıbından yana, temel ögelerin yanında farklı iki tümleçle kurulanlarda *Ö/N/N/Y* öge dizimi kalıbından yana, temel ögelerin yanında farklı üç tümleçle kurulanlarda *Ö/N/N/N/Y* öge dizimi kalıbından yana, temel ögelerden yüklem yanında farklı iki tümleçle kurulanlarda *N/N/Y* öge dizimi kalıbından yana ve temel ögelerden yüklem yanında farklı üç tümleçle kurulanlarda *N/N/N/Y* öge dizimi kalıbından yana olduğu tespit edilmiştir.

İstatistiki verilere dayanılarak temel ögelerin yanında bir tümleçle kurulan Kazakça atasözleri için tercih edildiği belirlenen *N/Ö/Y* ölçünlü öge dizimi, dil tipolojileri üzerine yapılan çalışmalarda Türk dili için varsayılan *Ö/N/Y* ölçünlü öge dizimi kalıbıyla uyuşmamaktadır. Ayrıca yine genel dil bilimi çalışmalarında, çalkalayan bir dil olmasından dolayı Türk dilinde var olabileceği öngörülen *Y/Ö/N* ve *Y/N/Ö* öge dizimlerine, çözümlenen atasözlerinde hiç rastlanmamıştır.

Özelde Kazakçanın, genelde Türk dilinin öge dizimi tercihlerinin ve ölçünlü öge diziminin ne olduğu sorusuna cevap, eş zamanlı ve art zamanlı milletin ortak dil ürünleri olan kalıplaşmış sözleri, özellikle de atasözlerini ve dil ilişkilerinin en az seviyede yaşandığı ortamlarda oluşturulan metinlerdeki cümlelerin öge dizimi kalıpları belirlenip istatistiki sonuçlar çıkarılarak verilebilir.

KAYNAKÇA

- Bussmann H. (1996). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. New York 1996.
- Comrie B. (2005). *Dil Evrensellikleri ve Dilbilim Tipolojisi*. Çev. İ. Ulutaş. İstanbul 2008.
- Éldebekov T. (red.) (2010). Babalar Sözi 65. Tom, Kazak Makal Mételderi, Astana, Foliant
- Gökdayı H. (2008). “Türkçede Kalıp Sözler”. *Bilig* 44 (Kış/2008) 89-110.
- Greenberg J. H. (1963). “Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements”. *Universals of Language* (1963) 73-113. Cambridge.
- Huber E. (2008). *Dilbilime Giriş, Multilingual*. İstanbul 2008.
- Karaağaç G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara 2013.
- Ross J. R. (1967). *Constraints on Variables in Syntax*. PhD Dissertation. MIT. Cambridge 1967.
- Tomlin R. S. (1986). *Basic word order: functional principles*. Croom Helm.
- Yavuz N. (2012). *İkinci Dil Olarak Türkçe ve Japoncada Çalkalamanın Edinimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Anabilim Dalı. Ankara 2012